

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Katedra bohemistiky

**Slovesa pohybu v češtině: formální a sémantická
analýza**

**Verbs of movement in Czech: formal and
semantic analysis**

Bakalářská diplomová práce

Yundi HE

Vedoucí práce: Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

Olomouc 2023

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracovala samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 24. dubna 2023

.....

Na tomto místě bych chtěla poděkovat Mgr. Darině Hradilové, Ph.D. za odborné vedení bakalářské práce, cenné rady, trpělivost a za čas, který mi věnovala.

Obsah

Úvod.....	6
1. Sloveso	8
1.1 Druhy sloves	8
1.1.1 Plnovýznamová slovesa	8
1.1.2 Pomocná slovesa	8
1.1.3 Sponová slovesa	9
1.2 Kategorie sloves	9
1.2.1 Osoba (person)	9
1.2.2 Číslo (numerus).....	10
1.2.3 Čas (tempus)	10
1.2.4 Způsob (modus)	11
1.2.5 Rod (genus verbi).....	12
1.2.6 Vid (aspekt).....	13
1.2.7 Způsoby slovesného děje	14
2. Slovesa pohybu	15
2.1 Determinovaná slovesa pohybu	15
2.2 Indeterminovaná slovesa pohybu	15
2.3 Vybraná determinovaná a indeterminovaná slovesa pohybu bez předpon	16
3. Tvoření dalších sloves derivací	22
3.1 Předponové odvozování	22
3.1.1 Předpony předložkové, nepředložkové, zdvojené.....	22
3.1.2 Typy předponových odvozování.....	22
3.1.3 Polysémie, synonymie, antonymie slovesných předpon.....	23
3.1.4 Typy slovesných předpon z hlediska sémantiky	23
3.1.5 Slovesné předpony: jako kvalifikátory a modifikátory	24
3.2 Příponové a smíšené odvozování	24
3.2.1 Funkce a vlastnosti slovesných přípon.....	24
3.2.2 Kategorie mutační	24
3.2.3 Kategorie transpoziční	25
3.2.4 Kategorie modifikační.....	25
3.3 Odvozování reflexivními zájmeny	25
3.3.1. Z hlediska morfologie: <i>se</i> , <i>si</i> fungují jako slovotvorné formanty	25

3.3.2 Z hlediska sémantiky: <i>se, si</i> víceméně změni významy slovesa.....	26
3.3.3 Tvary odvozování zvratných sloves.....	26
3.3.4 Z reflexivního hlediska: druhy složených formantů	26
4. Derivovaná slovesa a jejich gramatické vlastnosti.....	27
4.1 Základní i rozšířené významy slovesných předpon (Dokulil, 1986, s. 397-405)	27
4.2 Vybraná determinovaná a indeterminovaná slovesa pohybu s prefixy.....	30
5. Srovnání: česká předponová slovesa pohybu a čínská 动趋式.....	52
5.1 Čínská směrová slovesa	52
5.1.1 Typy čínské směrových sloves.....	52
5.1.2 Klasifikace čínské směrových sloves.....	53
5.1.3 Definice čínských směrových doplňků	53
5.2 Východiska a metody srovnávacího výzkumu.....	54
5.2.1 Výchozí bod 1: Srovnání na základě pohybových sloves s předponami	54
5.2.2 Výchozí bod 2: Srovnání na základě struktur „sloveso + směrové sloveso“ (动趋式/动趋结构):	56
Závěr	59
Anotace	61
Seznam použité literatury a internetových zdrojů.....	62

Úvod

Cílem předkládané diplomové práce je popis sloves pohybu v češtině. Chtěla bych zjistit jejich gramatické vlastnosti (zejména vid) a významy, popsat modifikace jejich významu a jejich užívání v metaforických významech.

V teoretické části se budu zabývat kategorie slovesa a vycházet z *Mluvnice současné češtiny. 1. Jak se píše a jak mluví* od Václava Cvrčka a ze *Skladby spisovné češtiny* od Miroslava Grepla, Petra Karlíka. Co bude se týkat definice slovesa pohybu, budu je popisovat podle *Mluvnice češtiny 2* od Miroslava Komárka a Jana Petra a budu používat elektronické vydání Nového encyklopedického slovníku češtiny. Při popisu tvoření sloves v češtině, budu vycházet především z *Mluvnice češtiny 1* od Miloše Dokulila.

Následně budu analyzovat vybraná slovesa pohybu (jít, chodit, jet, jezdit, letět, létat, plavat, běžet, běhat, vézt, vozit) a popisovat jejich derivovaná slovesa pomocí Slovníku spisovné češtiny a pomocí Příručního slovníku jazyka českého, které jsou dostupné on-line. Pro analýzu vyjadřování pohybových slovesných struktur (čínsky: 动趋式/动趋结构) budu používat publikaci Osm set slov současné čínštiny od čínského autora Shuxiang Lu a Gramatika současné čínštiny z českého nakladatelství Lingea s.r.o. Pro definice čínských směrových slovesech použiji Současný čínský slovník (6. vydání), který vytvořil kolektiv, Lingvistického ústavu, Čínské akademie sociálních věd. Při srovnávací analýze českých pohybových sloves s předponami a čínských výrazů 动趋式 se odkážu na Srovnávací studie ruských prefixových pohybových sloves a čínských 动趋式 od čínské autorky Guichuan Bao.

Navrhuji tři výzkumné otázky, na které budu hledat odpověď. Zaprvé, způsoby odvozování slovesa jsou ustálené a pravidelné. Zadruhé, derivovaná slovesa ukážou původní slovesný kořen, ale jejich významy a použití budou odlišné. Zatřetí, významy vyjádřené čínskými směrovými slovesy nebudou přesně odpovídat českým pohybovým slovesům.

V prvním kroku budu zkoumat vybraná slovesa pohybu (*jít-chodit, jet-jezdit, letět-létat, plavat, běžet-běhat, vézt-vozit*) a analyzovat jejich gramatické vlastnosti (zvl. slovesné vidy), významy a použití. Dále budu popisovat tvoření dalších sloves derivací a vyhledám gramatické vlastnosti, významy a použití derivátů vytvořených od vybraných pohybových sloves. Začtvrté budu srovnávat česká slovesa pohybu

s čínskými směrovými slovesy. Konečně ukážu a představím základní pohybové významy čínských směrových sloves a poté provedu srovnávací výzkum z pohledu českých pohybových sloves s předponami a z pohledu čínských směrových sloves, jehož cílem bude zjistit podobnosti a rozdíly mezi nimi; jako příklad pro analýzu využiju sloveso „jít“ (čínsky: 走).

Porovnání cílového jazyka s mateřským je jednou z důležitých metod studia a výzkumu cizích jazyků. Srovnání českých pohybových sloves s předponami a čínských směrových sloves může inspirovat některé metody pro výuku cizích jazyků a pro překlad.

1. Sloveso

Sloveso je slovo používané k vyjádření činnosti, stavu nebo změnu stavu. Řadí se k jednomu z deseti slovních druhů. Podle slovních druhů se slovo dělí na slova ohebná (podstatná jména, přídavná jména, zájmena, číslovky a slovesa) a slova neohebná (příslovce, předložky, spojky, částice a citoslovce). U ohebných sloves existují dvě varianty ohýbání:

- a. skloňování – obvykle u podstatných jmen, přídavných jmen, zájmen a číslovek;
- b. časování¹ – u sloves.

1.1 Druhy sloves

S ohledem na slovesné významy se slovesa rozdělí na plnovýznamová slovesa, pomocná slovesa a sponová slovesa.

1.1.1 Plnovýznamová slovesa

Plnovýznamová slovesa mají své významy. U plnovýznamových sloves jsou dva typy sloves:

- a. stavová slovesa, která vyjadřují nějaké stavy (např. existovat);
- b. dějová slovesa, která vyjadřují nějaké aktivity (např. sběhnout – dějové akční, zpívat – dějové neakční).

1.1.2 Pomocná slovesa

Pomocná slovesa nemají vlastní významy, spolupracují s jinými plnovýznamovými slovesy a vyjadřují morfologické charakteristiky (osoba, čas, způsob a číslo), které by plnovýznamová slovesa měla ukázat (např. To kuře bylo už uvařeno.), ale následující první dva druhy pomocných sloves mají určité významy:

- a. fázová slovesa, jsou to slovesa, která vyjadřují jednotlivé fáze děje (např. začít studovat);

---

¹ Tvary sloves a jejich gramatické významy se mění po časování. Většina sloves časuje pravidelně, podle zakončení ve 3. os. jedn. prez. se slovesa dělí do pěti tříd.

- b. způsobová či modální slovesa vyjádření povolení, schopností atd. (např. muset spát);
- c. sponová slovesa, při svých časování dokáže uspokojit morfologické potřeby nedokonavých sloves v každém čase (např. bude dělat).

1.1.3 Sponová slovesa

Sponová slovesa (zejména *být*) na jednu stranu nemají vlastní významy a používají se ke spojení podstatných nebo přídavných jmen za účelem vytvoření predikátů, na druhou stranu „vyjadřují ve sponově-jmenném čas a způsob; bez něho by nebylo možno příznak označený jmennou částí přísudku časově zařadit a modálně charakterizovat.“²(Grepl, 1986, s. 248). Existují následující kombinace se sponou být ve sponově-jmenném:

- a. být + přídavné jméno (např. Pes je veselý.),
- b. být + podstatné jméno (např. Strýc je řidič. Babička byla učitelkou.),
- c. být + příslovce/příslovečný výraz (např. To pivo je z České republiky.),
- d. být + predikativum (tzv. stavové příslovce) (např. V koupelně je dusno.),
- e. být + infinitiv (např. Je chutnat polévka.),
- f. být + vedlejší věta (např. Den byl, jako krásny.).

1.2 Kategorie sloves

Gramatická kategorie slovesa je založena na morfologické změně slovesa k vyjádření gramatického významu. Slovesa mají některé tvary, které vyjadřují osobu, číslo, čas, způsob nebo vid – to jsou určité slovesné tvary, a naproti určitým tvarům jsou neurčité slovesné tvary, k nimž patří infinitiv, přechodníky a přičestí.

1.2.1 Osoba (person)

V češtině existují tři osoby: prostřednictvím určitých gramatických tvarů vyjadřují, komu děj náleží. Mluvčí vyjadřuje první osobou (já) a v množném čísle my (když je mluvčích více než jeden); posluchač je druhá osoba (ty) a v množném čísle vy³ (když

---

² GREPL, Miroslav, KARLÍK, Petr. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986, s. 248.

³ „ty“ „zdvořilé oslovení 1 člověka je Vy.

je posluchačů více než jeden); třetí osoba je jiný člověk, jiná věc (živá, neživá i teoretická) či jiné zvíře, jako je on, ona, ono a v množném čísle oni, ony, ona (když lidé, věci nebo zvířata jsou více než jeden). Třetí osoba se také používá, když mluvíme o přírodních jevech, které člověk nemůže ovlivnit (např. hřmí, prší).

OSOBA	ČÍSLO JEDNOTNÉ	ČÍSLO MNOŽNÉ
1.	já	my
2.	ty	vy
3.	on / ona / ono	oni / ony / ona

1.2.2 Číslo (numerus)

„Kategorie čísla je u sloves spojená s kategorií osoby, obě se vyjadřují jedinou společnou koncovkou. Množné číslo u sloves tak nevyjadřuje opakovanost nebo násobenost dějů, ale počet subjektů (konatelů) děje.“⁴ (Cvrček, 2010, s. 284) (např. Anežka a já jsme nakoupily. Ivana a ty vyjdete. Martin a Věra budou vstávat.)

1.2.3 Čas (tempus)

Přítomný čas (prézens)

Podle potřeb významu, který člověk chce sdělit, nedokonavá slovesa v přítomném čase buď vyjadřují akce, které probíhají „právě teď“ (např. Petr uklízí.), nebo znamenají akce, které se stává pravidelně (např. Každý pátek Petr uklízí.). Tvary přítomného času u dokonavých sloves ale vyjadřují budoucnost (např. Zítra Petr uklídí.). Prézens vyjadřuje i objektivní fakta (např. Pstruh žije ve sladké vodě.), uvedené příklady v příslovích (např. Kovářova kobyly chodí bosa.), někdy popisné příklady v literárních dílech, např. „Avšak protichůdce se zastavuje, má ještě sních na vousech a dívá se napjatě na něco stranou silnice.“⁵ (Čapek, 1917, s. 3) a ještě událost v aktuálních reportážích.

Budoucí čas (futurum)

Budoucí čas vyjadřuje akci, která se stane. Tvary dokonavých sloves a nedokonavých sloves v budoucím čase jsou jiné. Dokonavá slovesa vyjadřují budoucnost svými formy

⁴ CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny. 1. Jak se píše a jak mluví*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 284.

⁵ ČAPEK, Karel. *Boží muka*. Praha: Nakladatelství Jan Otto, 1917, s. 3.

přítomného času. U nedokonavých sloves má tvar: budoucí čas pomocná slovesa *být* + infinitiv nedokonavá slovesa. Existuje specifická omezená skupina sloves, která vyjadřují budoucnost přidáním předpony *po-/pů-* (např. pojedou, půjdu).

Minulý čas (préteritum)

Minulý čas se formuje pomocí přičestí činného s přítomným časem pomocná slovesa *být* (dělal jsem). Když subjekt je 3. osoba jednotného nebo množného čísla, pomocné sloveso *být* se nepoužívá (např. on dělal, oni dělali). Zvratná slovesa mají v 2. os. jednotného čísla minulého času tvar přičestí činného a pomocné sloveso se spojuje se zvratným zájmenem (např. oblékl ses, stěžoval sis).

V češtině jsou pouze tři časy a každý čas je rozdělen na aktuální a neaktuální použití. V přítomném čase se aktuální použití vztahuje na to, co dělá v okamžiku, když se člověk ptá; neaktuálním použitím znamená, že na tom teď pracuje, ale bude to trvat dlouho, než to bude hotové. „O neaktuálním prezentu se mluví jako o prezentu gnómičtém (nebo taky mimočasovém), pokud vyjadřuje děj trvalý, obecně platný (často se vyskytuje v příslovích a pořekadlech: Kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá.)“ (Cvrček, 2010, s. 285). V čase budoucího a minulého se také používají aktuální přítomnost k vyjádření použití aktuální. Přestože sloveso násobená jsou neaktuální, je lepší určit kontext.

1.2.4 Způsob (modus)

Oznamovací způsob (indikativ)

Používá se k vyjádření toho, co se stalo, děje, nebo se stane. Oznamovací způsob můžeme využít také pro vyjádření podmíněných efektů, když větu uvozuje částice *ať* nebo *kéž* (např. *Ať se daří. Kéž se brzy uzdravíš.*). Když rozkazovací způsob není v některých případech použitelný, může být vyjádřen jako oznamovací (např. *Vypneš tu televizi?*).

Rozkazovací způsob (imperativ)

Rozkazovací způsob se odráží v třech osobách: 1. os. mn. a 2. os. jedn. i mn. (je vždy zaměřen na jiné lidi), má funkci k vyjádření varování, pozvání, zákazu, příkazu apod. Imperativ vyjadřuje to, co mluvčí chce, aby posluchač udělal, ale neukazuje čas. Zvláštní tvary jsou *pojďme, pojď, pojďte*, které mají jiné významy, než *jděme, jdi a jděte*. Ve většině případů záporné imperativy jsou tvořené nedokonavými slovesy

(např. Nedělej to! Nechoď tam!), ale např. *nezapomínej* (inf. zapomenout) naznačuje, že člověk opakovaně zapomíná něco udělat („Nezapomínej vypínat přepínač!“) a *nezapomeň* (inf. zapomenout) je jako budoucí varování, aby někdo na něco nezapomněl („Nezapomeň vypnout přepínač!“).

Podmiňovací způsob (kondicionál)

(Cvrček, 2010, s. 288) Podmiňovací způsob je spojený s podmínkou, hypotézou a zdvořilostí, slouží k vyjádření neskutečných, hypotetických akcí. Kondicionály se skládají z podmínkových pomocných sloves + činných příčestí významových sloves (v hlavní větě nemusí být kondicionál, může být indikativ). V češtině jsou kondicionál přítomný (dnes plní i funkci kondicionálu minulého) a minulý (dnes existuje jen v psané češtině, zejména v beletrii). Podmiňovací způsob přítomný vyjadřuje především realizovatelnou podmínku (např. Kdybychom šli do restaurace, dala bych si špagety.), ale někdy i fiktivní nebo nesplnitelnou podmínku (např. Kdyby byl hercem, byl by populární. Koupila bych si ty šaty, ale ztratila jsem peněženku.)

1.2.5 Rod (genus verbi)

Slovesný rod je termín, který popisuje vztah mezi slovesem ve větě a podmětem zúčastněným na akci.

Rod činný (aktivum)

Když je podmět původcem děje (agens), sloveso má činný tvar, nazývá se činný rod (aktivum) (např. Petr píše dopis.).

Rod trpný (pasivum)

Pokud je podmět příjemcem děje, sloveso má trpný tvar, nazývá se trpný rod (pasivum) (např. Dopis je psán Petrem), ale nemůžeme tvořit trpný rod ze všech sloves (např. spát a ležet nemají pasiva).

Trpný rod se dělí na dva druhy podle dvou způsobů:

- a. opisný trpný rod: pomocné sloveso *být*⁶ + příčestí trpné⁷ (např. Byl jmenován Alžbětou II.) „Konatel bývá vyjádřen 7. pádem nebo předložkou *od*.“ (Cvrček,

---

⁶ Pomocné sloveso *být* vyjadřuje osobu, číslo, způsob a čas celého tvaru.

⁷ Příčestí trpné vyjadřuje vid a jmenný rod a číslo.

2010, s. 290). Je formální, administrativní a vědecký, ten tvar je ale často nahrazován přídavným jménem (např. je umyt – je umytý).

- b. zvratný (reflexivní) trpný rod: zájmeno *se* + sloveso v indikativu⁸ (např. Dnes se nevaří.), lze použít pouze ve třetí osobě a agens je ve větě z pozice podmětu odsunut (tzv. deagentní věta).

To ale neznamená, že všechna spojení zájmena *se* se slovesem mají reflexivní význam. Vlastní reflexi vyjadřují různé činnosti, které na sobě iniciátor akce vykonává (např. koupit si, oblékat se) a reciproční reflexíva vyjadřují vzájemnost (reciprocitu) (např. povídat si, podporovat se). Reflexiva tantum jsou slovesa, která jsou aktivní a mají jen reflexivní formu (např. ptát se, tvářit se). Navíc přidání *se/si* ke slovesům je také způsob, jak odvozovat slovesa (Cvrček, 2010, s. 291).

1.2.6 Vid (aspekt)

Vid dokonavý a nedokonavý

U slovesných tvarů je sloveso také rozdělené slovesným videm. Dokonavý vid (perfektivum) vyjadřuje děj, který už byl ukončen nebo ukončen bude, sloveso s videm nedokonavým (imperfektivum) se naopak nevyjadřuje ukončenost děje.

Vidové dvojky

K odvozování dokonavých a nedokonavých sloves (tzv. vidové dvojky) dochází, když je přidána přípona (sufix) nebo předpona (prefix). Vidové dvojce jsou málokdy tvořeny různými slovesnými základy (supletivní dvojce) (např. dok. vzít – ned. brát).

Tvoření tvarů dokonavých a nedokonavých pomocí předpon a přípon

Přípony, nebo předpony se používají k vytváření dokonavých sloves z nedokonavých základů (např. házet – hodit, tisknout – vytisknout), a naopak při postupu tvoření nedokonavých sloves se používají častěji přípony (např. bavit – bavívat). Ve slovtvorbě předpony mohou měnit aspekt a význam, proto se stává, že když je dokonavé sloveso vytvořeno přidáním předpony, význam dokonavého slovesa se liší od původního nedokonavého slovesa (např. mluvit – omluvit), a pak z toho

---

⁸ Sloveso indikativu vyjadřuje osobu, číslo, čas, jmenný rod a vid.

dokonalého tvaru odvažuje jeho nedokonavé sloveso (např. omluvit – omlouvat) (Cvrček, 2010, s. 292).

Nedokonavé a dokonavé vidy mimo standardní definici

Slovesa způsobová kvůli svým specifickým významům většinou nemají dokonavé protějšky. Imperfektiva tantum jsou druh nedokonavých sloves, který nemá vidový protějšek (např. mít, vědět, muset). Nedokonavé protějšky jednorázových sloves obvykle vyjadřují iterativní děje (např. chytit-chytat, kliknout-klikat). „Kromě sloves dokonavých a nedokonavých existuje i skupina sloves obouvidových (charakterizovat, komentovat, absolvovat, organizovat atd.), která můžou podle kontextů nabývat obou významů, jak dokonavého, tak nedokonavého.“ (Cvrček, 2010, s. 293)

1.2.7 Způsoby slovesného děje

(Miroslav, 1986, s. 185) „Od vidu v užším smyslu je třeba odlišovat tzv. způsoby slovesného děje (Aktionsart), kterými se vyjadřují různé druhy dějového průběhu označeného základním slovesem s určitým vidovým určením.“⁹ Způsob slovesného děje je o významu slov a vztahuje se na některá slovesa, ale ne na všechna. Podle rysy fáze, tempa atd. se slovesa dělí na okamžitá (momentální, např. škytnout), trvací (durativa, např. vědět), počínavá (inchoativa, např. rozběhnout se), končící (terminativa, např. doběhnout) a iterativní (násobená, např. dělávat) (Cvrček, 2010, s. 293).

---

⁹ MIROSLAV, Komárek, PETR, Jan. *Mluvnice češtiny 2*. Praha: nakladatelství Československé akademie věd, 1986, s. 185.

2. Slovesa pohybu

S problematikou vidu souvisí skupina tzv. determinovaných a indeterminovaných sloves pohybu.

2.1 Determinovaná slovesa pohybu

Determinovaná slovesa označují jednosměrný (lineární) pohyb v určitém čase (např. jít, jet, letět, běžet, plavat, vézt ap.), ale na rozdíl od běžných dokonavých sloves je budoucí čas determinovaného slovesa tvořen přidáním předpony *po-*, nikoli *bud-* + infinitiv. Prefix *po* vyjadřuje rys futura (*po* + přítomná forma nedokonavá slovesa), neexistuje ani *po* + infinitiv, ani *po* + sloveso v préteritu, ale *po* + imperativ je možné tvořit (např. pojed'). Prefix *po* může také použít k odvození sloves (Nübler, 2017: DETERMINOVANOST)¹⁰.

„Protiklad determinovanosti tvoří u sloves pohybu korelaci, která není zcela uzavřená. Pronikají do ní další slovesa s přeneseným významem, srov: Vítr fičí – bude fičet (nedeterm.) × Pofičím si to v autě (determ.).“ (Miroslav, 1986, s. 186) Je vidět, že podle významu mohou mít některá determinovaná slovesa dva tvary budoucího času (1. bud. být + inf. ned., 2. *po-* prez. ned.), například: bude letět, poletí; bude plavat, poplave; bude běžet, poběží. V knize je ale také zmíněno, že mohou existovat určité rozdíly ve významech obou forem budoucího času: bude fičet = bude foukat intenzivně × pofičím si to v autě = pojedu velmi rychle.

2.2 Indeterminovaná slovesa pohybu

(Nübler, 2017: DETERMINOVANOST) Indeterminovaná slovesa vyjadřují opakované děje, nezaměřený pohyb a také schopnosti pohybů (např. chodit, létat, běhat, vozit ap.), ale ve speciálním kontextu mají neiterativní významy k vyjádření přítomnosti aktuální. Když mají indeterminovaná slovesa význam opakovanosti, tak aktuální přítomnost nevyjadřují. Iterativní dvojce se obvykle odvozují od indeterminovaných sloves, ale odvozená slovesa jsou vzájemná.

---

¹⁰ Norbert Nübler (2017): DETERMINOVANOST. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.
URL: <https://www.czechency.org/slovník/DETERMINOVANOST> (poslední přístup: 24. 4. 2023)

2.3 Vybraná determinovaná a indeterminovaná slovesa pohybu bez předpon

Následující definice jsou založeny na *Slovníku spisovné češtiny* (Havránek, 1960-1971), porovnány s *Příručním slovníkem jazyka českého* (Hujer, 1935-1957), který jako přídatek poskytuje dodatečné vysvětlení následujících slov:

JÍT (ned., bud. půjdu, rozk. jdi/jděte/jděme; pojd'/pojd'te/pojd'me):

1. Lidé a zvířata se pohybují vlastními nohama (např. jít rychle).
2. Člověk dělá něco: a. za nějakým účelem (např. jít na farmářský trh); b. aby někoho přivedl, nebo něco přinesl (jít pro rohlík); c. aby něco natrhal, chytil ap. (např. jít na švestky); d. aby dostal rady, nebo něčeho docílil ap. (jít na policii s žádostí o dlouhodobý pobyt).
3. Člověk začne s čím, nebo rozhodne se být čím (jít na vysokou školu).
4. hovor. Člověk opustí kariéru, práci ap. (jít do civilu).
5. Věci se pohybují (např. Z kamene jde potok.).
6. (společnost, výroba ap.) Být v chodu (např. Kurz USD jde dolů.)
7. Být obrácen kam (např. Dveře jdou do sklepa.)
8. Prostírat se (např. Světová populace šla do 8 miliard.)
9. (čas) Míjet (např. Léto mi šlo skvěle.)
10. Přírodní jevy se aktuálně přibližují (např. Jde déšť.).
11. Být vhod komu (např. Bílý kabát jí jde.); hovor. nehodit se/neslušet komu (např. Ty šaty ti nejdu)
12. Uspěť v práci, podnikání ap. (např. Jde jí zeměpis.)
13. Být možný (např. Šlo to.); hovor. s inf. (např. Nejde to zapnout.)
14. neos. Týkat se někoho/něčeho (např. O co jde? Běží o projev.)
15. Záviset na někom/něčem (např. Jde o tebe.)
16. Odmítnout návrh (hovor. Jdi/jděte! expr. Jdi/jděte do háje!)

navíc:

17. Sledovat koho, dodržovat co (jít za kým/čím)
18. Zabývat se svou prací (jít po svém, svých)
19. (Pro)vdat se za koho (jít s kým / za koho)
20. Odejít od koho / opustit koho (jít od koho)

21. Přemýšlet o své chování (jít do sebe)
22. Čelit problému, volbě ap. bez pomoci (jít proti proudu)
23. „Zůstat na holičkách, octnout se na holičkách (tj. zůstat, octnout se v nepěkné situaci vzniklé tím, že nebyl splněn daný slib)¹¹ (Havlová, 1957, s. 116-118)
(jít na mráz)
24. Napálit se (jít na lep)
25. Dovolit získat co (jít na co)
26. Usnout (jít do hajan)
27. Zemřít (jít na věčnost, jít k Abrahámu, jít do ohně)
28. Scházet (nemocí ap.) (jít dolů)
29. Začít co bez přípravy (jít do čeho)
30. Ošidit koho čím (jít na koho s čím)
31. Chovat se ke komu sprostě (jít na koho sprostě)
32. Atakovat co (jít na co náhle)
33. Shodovat se s kým, mít známost (jít s kým)
34. Být zmatený (hlava komu jde kolem z čeho)
35. Být upřímný (jít od srdce)
36. Odváží se říct (jde mu z úst)
37. Nevydělává peníze (nejde jí výplata)
38. Být nepříjemný (jít komu proti srsti)
39. Provázet co čím (jít ruku v ruce)
40. Rozumět (jít komu na rozum, jít komu do hlavy)
41. Zlobit se na koho (jít komu na nervy)
42. Dojímat koho (jít komu k srdci)
43. (o penězích) Nedařit se (jít komu do úzkých)
44. Komu se dařit (jít komu k duhu)
45. Být nedůležitý (jít stranou)
46. Utrácet za co (jít na co)
47. Hodně se prodávat (jít na dračku)
48. Chutnat komu (jít komu pod nos)
49. Komu se líbit (jít komu pod fousy)

---

¹¹ HAVLOVÁ, Františka. Nechat někoho na holičkách. *Naše řeč* [online]. 1957, 40(3-4), s. 116-118. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4550>

50. (podnikání, problém ap.) Být čím dál tím hůř (jít s kým z kopce, dolů)
51. Sunout oči nahoru (oči jdou v sloup)
52. Pocházet z čeho (jít z čeho, že)
53. Být obyčejný
54. Vstupovat se kam
55. Probíhat, vytvářet se
56. Moct

CHODIT (ned. často nás., bud. budu chodit, rozk. chod'/chod'te/chod'me, zápor. nechod'):

1. Lidé se opakovaně pohybují vlastními nohama, využijí tuto dovednost.
2. Přesunovat do cíle pro co (chodit o co), vyzvedávat koho/co (chodit pro koho/co)
3. Vybrat sociální status, začínat s čím (např. Teta chodí s doktorkou)
4. Navštěvovat koho/co opětně kvůli zájmu, usilovat o co
5. Pravidelně navštěvovat z konkrétních důvodů (chodit na koho)
6. Mít milostný vztah (chodit s kým)
7. Být doručován (chodit komu co)
8. Oblékat se (např. Chodí v mikině.), oblékat si (chodit si)
9. neos. Zvykat si na něco (např. Název skladby: *Tak to na tom světě chodí* z Hany Hegerové)

navíc:

10. (expr.) korzovat (chodit si)
11. Být dovedný v čem, dobře znát v čem (chodit v čem)
12. Sledovat (chodit pod Bohem, v rozkazu)
13. Zbláznit se (chodit po hlavě)
14. Změnit stranu (chodit odezdi ke zdi)
15. Chůze po rukou (chodit po rukou, po hlavě)
16. Činit co sám (chodit po vlastních nohách)
17. Mluvit neskutečně (chodit kolem horké kaše)
18. Být nejistý (chodit po ledě)
19. Ignorovat fakt (chodit cestami abstrakce)
20. Sázet v loterii (chodit v kartách)

21. Dívat se (oči komu chodit v hlavě)
22. (názor ap.) Být jednoduchý (chodit pěšky)
23. Uzdravit se (bud. chodit)
24. Studovat od koho (chodit ke komu do školy)
25. Chybět ve škole (chodit za školu)
26. Hledat koho; přemlouvat koho (chodit za kým)
27. Posluhovat komu, uspokojovat koho (chodit komu pro tabák)
28. Chytat/lovit, sbírat/trhat (chodit na co)
29. Loupit koho o co; vybírat komu co (chodit komu na co)
30. Hledat co (chodit po čem)
31. Hleďte si svého! (Chod'te po svého!)
32. Neukazovat se před kým (nechodit komu na oči)
33. Prodávat co po domech (chodit s čím)
34. Roznést se (fáma, zpráva ap.)
35. Měnit vlastník (chodit z ruky do ruky)
36. Hýbat se pryč
37. Předstírat (chodit v masce)
38. Být: je těhotná (chodí s dětmi), zdržovat se (např. Kde jste chodili?)

JET (ned., bud. pojedu, rozk. po – jed'/jed'te/jed'me):

1. Dopravní prostředky se pohybují tažnými zvířaty sílou, parními stroji a motory (např. Auto jede rychlostí 90 km/h.).
2. Lidé se vezou / cestují / řídí (někoho/něco) dopravními prostředky za destinacemi; dělat nátlak na koho (např. Pojed'te s námi na pivo!).
3. účastnit se závodu
4. pohybovat se ve směru po svahu; podkluzovat
5. čím sahat na / vnímat vnější ploše (např. jet očima po polici)
6. hovor. fungovat (stroj): začne hrát, filmovat ap., mlýn pracuje
7. ob. expr. rychle se posouvat (pryč)
8. hovor. být chutný (např. Losos nám jde.)

navíc: 9. vnikat, 10. přen. vulg. (člověk) umřít, 11. lid. Očerňovat, drbat koho (jet po kom / do koho)

JEZDIT (ned. nás., bud. budu jezdit, rozk. jezdi/jezděte/jezděme, zápor. nejezdi):
k jet 1-5, 9-11, rozdíl je v tom, když neexistuje žádný výraz o cíli pohybu, pohybuje se nesměrově, opětne (i dovedně).

LETĚT (ned., bud. budu letět, poletím, rozk. po – leť/leťte/leťme):

1. dovednost v pohybu vzduchem (zahrnují zvířata a lidské technologie)
2. pohybovat se vzduchem pod vlivem vnějších sil
3. putovat (po světě), být řidičem letadla
4. expr. hnát se: letět do nemocnice, letět pro vodu
5. hovor. klesat k zemi: jablko letí z jabloně
6. čas plyne rychle.
7. rychle se rozšiřovat (zpráva, epidemie ap.)
8. hovor. Být propuštěn nečekaně: letět z týmu

navíc: 9. expr. Všechno se rychle měnit

LÉTAT (hovor. lítat, ned., bud. budu létat, rozk. létej/létejte/létejme, zápor. nelétej):

1. ned. k letět 1-4
2. expr. k letět 7: pořád lítají drby.
3. hovor. expr. být v protivnou pozici: lítat v čem

navíc: 4. hovor. utrácet peníze, 5. procházet se bez cíle, 6. dvořit se komu

PLAVAT (zast. plovat 1-3, ned., bud. budu plavat, poplavu, rozk. po –plav/plavte/plavme, plavej/plavejte/plavejme, zápor. neplavej):

1. kromě neživých: sám pohybovat a zůstat na vodě a pod hladinou
2. o věcech: vznášet se na hladině
3. expr. být zpocený, zatopit se čím (např. Brambory plavaly v omastku.).
4. hovor. expr. nacházet se v tísnivé, bezvýhodné situaci (plavat v čem, z čeho, při čem)
5. hovor. nepečovat o koho/co, vzdát se čeho

navíc:

6. přen. vzdorovat proti proudu / s proudem
7. mít nadbytek čeho (plavat v čem)

8. opouštět koho okamžitě (Plav!)
9. nedařit se

BĚŽET (ned., bud. budu běžet, poběžím, rozk. po – běž/běžte/běžme):

1. pohyb nohou s rychlým tempy
2. závodit v běhu
3. hovor. jít 1,2 (např. Běž k doktorovi!); vzdálit se odkud (např. Běžte někam!)
4. fungovat (o vybavení), odehrávat se (o aktivitách), utíkat (o čase)
5. neos. Jít 14
6. ignorovat koho/co

navíc:

7. uvolnit místo pozici v zaměstnání: nechat běžet
8. o neživých věcech: rychle se pohybovat, rozšiřovat
9. o nedynamických věcech: prostírat se, tahat se (např. Silnice běží přes pouště.)

BĚHAT (ned., bud. budu běhat, rozk. běhej/běhejte/běhejme, zápor. neběhej):

1. Opakovaně běžet
2. Pomocí nohou rychle jednat za jinými cíli
3. Mít schopnost chodit
4. Pracovat (stroj ap.)

VÉZT (ned., bud. budu vézt, povezu, rozk. po – vez/vezte/vezme): transportovat vozy;
navíc: sedět komu (oblečení ap.).

VÉZT SE (ned.): 1. jet dopravním prostředkem, 2. hovor. expr. podílet se na čem.
Navíc: sunout se po čem.

VOZIT (ned. bud. budu vozit, rozk. voz/vozte/vozme, zápor. nevoz): běžně,
mnohokrát dopravovat dopravním prostředkem; navíc: smýkat.

VOZIT SE (ned.): 1. jezdit vozy, 2. smekat se (po čem), 3. hovor. expr. řídit (auto).
Navíc: chovat se ke komu neférově.

3. Tvoření dalších sloves derivací

V této kapitole popisují obecné rysy a způsoby odvozování sloves v češtině, přičemž vycházím především z *Mluvnice češtiny I* (Dokulil, 1986, s. 386–431).

(Dokulil, 1986, s. 386) Slovesa se tvoří hlavně pomocí následujících pěti způsobů odvozování: 1. předponové (prefixace), 2. příponové (sufixace), 3. předponově-příponové, 4. přidání se/si, 5. kombinace afixů a se/si. Při tomto procesu se změní morfémová stavba slovesa kromě 4.

(Dokulil, 1986, s. 387) Odvozeniny můžou zařadit do čtyř druhů pojmenovacích kategorií podle jejich funkcí a struktur: mutace, transpozice, modifikace a reprodukce (jedině pro odvozená slovesa). Slovesa se odvozují: 1. od podstatných jmen, 2. od přídavných jmen, 3. od příslovcí, 4. od sloves, 5. od zájmen, 6. od citoslovcí, z daných kontextů.

3.1 Předponové odvozování

(Dokulil, 1986, s. 387) je nejběžnějším způsobem odvozování sloves. Derivační morf (tzv. předpon) stojí před základem. Přidaný prefix mění základní slovesný význam a vid (z hlediska formálního a významového), ale nemění slovní druh.

3.1.1 Předpony předložkové, nepředložkové, zdvojené

(Dokulil, 1986, s. 387) Předpony předložkové neboli předpony nepravé (to znamená, že tyto předložky nemůžou vyložit slovním druhem – nemají v syntaxi funkci předložek.): pod-, nad-, před-, za-, na-, proti-, do-, od-, ob-, po-, pro-, při-, o-, s-, v-, z-, u-. Nepředložkové: vy-, vz-, roz-. Existuje také třída předpon nazývaná zdvojené předpony, jsou na-, po-, při-, vy-, z-, což znamená, že je možné přidat před první předponu (např. nas-, povz-, přio-, vyna-, zpře-) (Dokulil, 1986, s. 394).

Funkce a významy slovesných předpon

(Dokulil, 1986, s. 388, 389) Předpony mají několik funkcí a významů: 1. míření: uplatňuje se zvláště u sloves pohybu, 2. fáze pohybu dle časového průběhu, 3. změna v rozsahu pohybu, 4. výsledek činu. Přidání předpon mění větní valence a zjednodušuje sloveso (např. jít dolů z čeho ≈ sejít z čeho, jít skrz co ≈ projít co).

3.1.2 Typy předponových odvozování

(Dokulil, 1986, s. 389, 390) Existují tři typy odvozování nových (dokonavých) sloves s předponami: 1. deverbativní (hojný): a. prefix + nedokonavé sloveso (více), b. prefix + dokonavé / obouvidová sloveso (omezené). Vlastnosti: mění slovesný vid i význam základová slovesa; všechny předpony jsou použity. 2. desubstantivní a 3. deadjektivní: prefix + radix (+ sufix). Vlastnosti: v obou typech neplatí všechny předpony; každá má svoje oblast významu, což také znamená, že význam odvozeniny je jasnější a konkrétnější.

Více o typu 2. desubstantivním: slovesa toho typu vyjadřují různé souvislosti s původním podstatným jménem. Nejčastější předpony (+ přípona *n*): na-, o-, od-, po-, pod-, pro-, roz-, u-, z-, vy-, za-. 4 oblasti významů: 1. „udělat čím“, 2. „začít být čím“, 3. „dodat co“, 4. „odejmout co“, 4. „položít co kam“.

Více o typu 3. deadjektivním: slovesa toho typu vyjadřují akci, změněný stav nebo jednání. Základní slovo se vybírají z přídavných jmen v kladné nebo komparativní formě. Vhodné předpony: o-, po-, roz-, u-, vy-, vz-, z-, za-. Z hlediska sémantiky se dělí do dvou kategorií: 1. udělat jakým, 2. začít být jakým. A deadjektivní sloveso má většinou oba významy zároveň, v takovém případě existují korelační slovesa, která manifestují stejné vlastnosti (tzv. deadjektivní dvojice, slovtvorba: radix + přípona *e/ě, i*).

3.1.3 Polysémie, synonymie, antonymie slovesných předpon

(Dokulil, 1986, s. 391) Polysémie: předpona může mít „univerzální“ význam, ale existuje další případ, kdy je stejná předložková předpona kombinována s různými základními slovesy a jejich rozsah významů je zcela odlišný. Synonymie: někdy mají různé předpony téměř stejný význam. Antonymie: může to být dvojice předpon s obrácenými významy (včetně: od-~~x~~při-, nad-~~x~~pod-, při-/do-~~x~~od-, s-~~x~~roz-, na-~~x~~vy-, v-~~x~~vy-, za-~~x~~vy-, vy-~~x~~s-, za-~~x~~od- ap.). Tyto předpony spojují slovesa a odráží významy původních předložek.

3.1.4 Typy slovesných předpon z hlediska sémantiky

(Dokulil, 1986, s. 391) Z hlediska sémantiky se slovesné předpony dělí na dva typy: 1. s významy: lexikální předpony, 2. nedostatek významů: gramatické předpony. Typ se posuzuje podle schopnosti vytvářet sekundární imperfektiva. Protože význam nového dokonavého slovesa je zcela odlišný od významu základního slovesa, nemůžou se tato dvě slovesa objevit jako vidové dvojice. Řešením je vytvořit

nedokonavá slovesa se stejným významem na základě tohoto nového dokonavého slovesa s předponou (např. lít → vylít → vylívat), ale ne všechna sekundární imperfektiva je vyráběna tímto způsobem (1. nemůže se vytvořit, 2. je vytvořeno, ale význam je stejný jako u základního imperfektiva.). Tento přístup se často používá k posouzení významových charakteristik základních sloves.

3.1.5 Slovesné předpony: jako kvalifikátory a modifikátory

(Dokulil, 1986, s. 392) Další přístup považuje předpony za kvalifikační a modifikační (na základě skutečnosti, že předpony mění význam a tvar slovesa i způsob, jakým se sloveso pohybuje). Srovnání s původním slovesem: kvalifikační předpona hraje rozhodující a doplňkovou roli ve významu jeho nového slovesa. Takže tam musí být sekundární imperfektivum. Modifikační předpony upřesňují sémantický rozsah původního slovesa. Díky výše uvedenému víme, že dokonavá slovesa znamenají konec nebo uskutečnění akce a předpona má zdokonalovací funkci.

3.2 Příponové a smíšené odvozování

(Dokulil, 1986, s. 405) Odvozování sufixy výrazněji mění vztah odvozeného slovesa k základnímu slovesu než odvozování prefixy, může také změnit slovní druh. Ve skutečnosti existuje velmi malá skupina přípon, která může použít k odvození sloves. Naproti tomu přípony mají široké kategorické funkce, kvůli této funkci bylo ve sbírce přípon vytvořeno mnoho polysémií nebo homonymií.

3.2.1 Funkce a vlastnosti slovesných přípon

(Dokulil, 1986, s. 406) Je třeba si všimnout, že přípony sloves jsou odlišné od přípon zbývajících pojmenovacích slovních druhů. Přípony sloves mohou považovat za spojující, rozšiřující nebo prvky investované. Podle první kapitoly víme, že slovesa časují, odvozená slovesa sufixy může z hlediska časování odrážet vlastnosti tvarotvorné (nazývá se to také gramatický vzor). To ukazuje, že všechny slovesné tvary mají kmenotvorné přípony (jen konverze slovesné formy) a slovotvorné přípony jsou okrajné (jiné než jmenné slovotvorné přípony).

3.2.2 Kategorie mutační

Kategorie mutační obsahuje 3 druhy odvozenin (Dokulil, 1986, s. 406-415):

1. Slovesa odvozená pocházejí od podstatných jmen s kmenotvornými příponami, nebo předponami a příponami, nebo se/si (tzv. reflexivní morfémy). Označují akce související s látkami. Pozor: gramatické rysy a kmenové formy základů se mění. Desubstantivní slovesa mohou být akční nebo stavová.
2. Slovesa odvozená z přídavných jmen mohou odrážet charakteristiky příjemce akce (slovesa stavová, nebo změněného stavu) a mohou také odrážet charakteristiky osoby, která pohyb produkuje (slovesa akční).
3. Od příslovčí není odvozeno tolik sloves. Často se používá s předponami k vytvoření odvozených sloves. Tento typ sloves vyjadřuje, jak se něco pohybuje, nebo má nějaké znamení.

3.2.3 Kategorie transpoziční

(Dokulil, 1986, s. 416) Kategorie transpoziční obsahuje odvozeniny od dějových podstatných jmen, která mají pohybový význam. Můžeme tedy pochopit, že takto odvozená slovesa jsou iniciována dějovými podstatnými jmény. Ještě další jsou spontánně odvozena od dějových substantiv.

3.2.4 Kategorie modifikační

(Dokulil, 1986, s. 416-421) Kategorie modifikační obsahuje odvozeniny od sloves. Pomocí přípon a konverzí upravují významy původních sloves. V této sekci mohou být základní slovesné změny buď lexikální (kvůli vyjádření emocí → deminutiva/intenzíva), nebo gramatické (změna slovesného aspektu a způsobu).

3.3 Odvozování reflexivními zájmeny

3.3.1. Z hlediska morfologie: *se*, *si* fungují jako slovtvorné formanty

(Dokulil, 1986, s. 425) Bez přihlédnutí k syntaktické oblasti se uvažuje pouze o slovtvorné oblasti. Volné morfémy *se*, *si* jsou brány jako slovtvorné formanty. Je-li *se* ke slovesu připojeno, doplněk ve valenci slovesa nepatří do akuzativu, ale do jiného pádu. Když se *si* ke slovesu připojí, objeví se bezpředmětové/nepřechodné sloveso (*si* funguje jako 3. pád). *se*, *si* mohou jednak samostatně používat jako

slovotvorné formanty, jednak mohou být součástí složených formantů (předpona + *se*, *si*; nebo vzácně přípona + *se*, *si*).

3.3.2 Z hlediska sémantiky: *se*, *si* víceméně změni významy slovesa

(Dokulil, 1986, s. 425) Ve druhé podobě je taková situace: sémantika nereflexivního slovesa s předponou je zcela odlišná od sémantiky po přidání *se*, *si* a také s tím nemusí mít nic společného. Při tomto způsobu odvozování je sémantika zvrtných sloves v zásadě stejná jako u jejich základních sloves, nebo jsou mezi nimi zjevné rozdíly: 1. objasňuje se kategorie „modifikace“, 2. nelze objasnit sémantické spojení.

3.3.3 Tvary odvozování zvrtných sloves

(Dokulil, 1986, s. 429) Nejčastější podoba při odvozování zvrtných sloves je: složená formantová předpona + zvrtný morfém *se*, *si*. Tímto způsobem jsou dokonalá slovesa odvozena od sloves nedokonavých.

3.3.4 Z reflexivního hlediska: druhy složených formantů

Z reflexivního hlediska existují dva druhy složených formantů (Dokulil, 1986, s. 430):

1. Několik pevných kolokací (*se* se používá s některými předponami, které mají dané významy. Tyto kombinace mají především měrový význam): *do- se*, *na- se*, *pro- se*, *za- se*, *u- se* (má limit).
2. Formant *se* je definován jako zástupce intranzitiva: pokud odvozené sloveso odráží intranzitivum, symbolizuje to, že děj patří samotnému původci a je třeba přidat zvrtný morfém *se*.

4. Derivovaná slovesa a jejich gramatické vlastnosti

Bezředponová slovesa pohybu jsou nedokonavá, ale rozdělí se do determinovaných a indeterminovaných sloves. Předponová slovesa pohybu již nevyjadřují jednosměrové nebo opakované děje, mají pouze dokonavé a nedokonavé vidy (determinované sloveso s prefixem → dokonavý, indeterminovaná sloveso s prefixem → nedokonavý).

4.1 Základní i rozšířené významy slovesných předpon (Dokulil, 1986, s. 397-405)

do-: 1. skončit dějství (dopít kávu), 2. přivést čin k účelu (dobít kredit)

na-: 1. pohyb na povrch (nalakovat), 2. označuje, že rozsah působení je velký, nebo malý (našít, naskočit), 3. odvozuje dokonavé sloveso (nakoupit), 4. kompenzace akce (nakouřit)

nad(e)-: 1. stejný význam jako předložka, směr pohybu je výše/více než co (nadskakovat), 2. neobvyklý, nebo malý stupeň akce (nadužit)

o-/ob(e)-: 1. na základě povrchu předmětu se pohybuje kolem, na obě strany (ožezet, obstoupit), 2. posouvat celou plochu, a dokonce i drobné pohyby (osušit, opláchnout), 3. „odpoutat se od povrchu čeho“ (okrájet), 4. „dlouhým užíváním snížit hodnotu“ (opotřebit), 5. „vytvořit kopii“ (opisovat, okopírovat), 6. tvořit dokonavý vid (obodovat), 7. změnit směr pohybu (ovázat), 8. (základní slova hlavně z podstatných jmen) „dodat“ (ohradit, ochutit), 8. (základy od přídavných jmen) „začít být jakým“ (osamět), „udělat jakým“ (ochromit, ochudit)

od(e)-: 1. „odkud se vzdálit“ (odskočit), 2. „odstranit z celku“ (odebrat), 3. „dostat odkud (je způsobem založen na základního slovesa)“ (odchytit), 4. „oprostit od čeho (základy jsou v podstatě podstatná jména)“ (odlogovat se), 5. „uskutečnit úkol“ (odzkoušet), 6. „informovat o konci čeho (odkaz na význam základního slovesa)“ (odehrát), 7. „vykonat povinnost“ (odvděčit se), 8. reagovat slovně (odvětit), 9. určit základovým slovesem (odpočíst), 10. malý rozsah pohybu, 11. „dodat (většina slova jsou ze substantiv)“, 12. k vytvoření dokonavého vidu.

po-: 1. „příkrýt povrch se špínou, nebo ránou“ (pokousat), 2. (deadjektivní typ) „udělat jakým“ (potěšit), „začít být jakým“ (posilnit), 3. (desubstantivní typ) „udělat

čím“ (pokřtít), 4. popsat děj malé míry sloves dokonavých/nedokonavých s předponami, 5. tvořit dokonavá slovesa

pod(e)-: 1. směr pohybu je níže než co (podložit), 2. být podřízeným (podřadit), 3. opatřit dole (podpálit), 4. s ohledem na míru akce pod- je záporem nad- (podceňovat), 5. malý stupeň pohybu, 6. „vytrpět si své“ (podlehnout), 7. „hrát špinavou hru“ (*expr.* podmáznout)

pro-: 1. „proniknout zábranou“ (prolisovat), 2. z pohledu „říct“ (promlouvat), 3. vyjádřit vlastnosti základních adjektiv (promrznout, propíchnout), 4. dokončení činu (prohovořit), 5. vlivem zátěže klesnout, 6. střídat se v čem (proložit), 7. označuje, že akce jsou prováděny důkladně, což vede k dobrým nebo špatným výsledkům (procestovat, promeškat)

pře-: 1. na úrovni směru pohybu je spojena s předložkou přes (na druhou stranu) (přelézt), změnit umístění (přestěhovat), vyměnit vlastník (přepustit), proces od celku na část (přetrhat), být lepší než někdo/něco (přemoct), nechat něco proniknout (přecedit), 2. vyjádřit proces od začátku do konce (přezpívat), 3. vykonat nesprávným způsobem (přeříct se), provést znovu pro zlepšení nebo opravu (přestavět), 4. zvýšit intenzitu (přechválnit), 6. ukončení akce (překazit)

před-: 1. směřovat dopředu (předsunout), 2. názorně ukázat (předepsat), 3. bezohledně připravit (předvařit), 4. opatřit v předstihu (předpokládat)

při-: 1. pohybovat k cíli, do jeho okolí (přicestovat), blížit se ke komu/čemu (přivolat), 2. přidat následně (přibalit), udělat navíc (přisypat), probíhat současně se základním slovesem (přizvukovat), 3. připnout (přivázat), 4. činit v čí prospěch, po dohodě s kým (přisoudit), 5. slovesa vyjadřující malé míry (přitlumit, přiotrávit), 6. skončit děj (přichystat)

roz(e)-: 1. být rozdělen z celku (rozvrstvit), odpojit (op. za-) (rozvázat), zničit celost (rozvlnit), rozšířit na povrchu (rozválet), přeměnit pevné skupenství na kapalné (roztát), porušit co (rozšlapat), rozšířit součást celku do různých místech (rozlézt se), úplně skončit (rozbourat), 2. začít (ve většině případů s refl. se) (rozbolet se), děj s velkou mírou, intenzitou hned na začátku (s refl. se) (rozzuřit se), děj začal a probíhá, kromě konce (rozepsat), vzbudit nějaký pocit (roztesknit), 3. dokončit akci (roztřídit), 4. deadjektivní typ, „být nějakým“ (rozbujnět), „udělat nějakým“ (rozcitlivit)

s(e)-: 1. akce původce směřuje k účastníkovi (svěřit), soustředit ve větším množství na jedno místo (občas s refl. se) (svolat), udělat celý z rozložených částí (skloubit),

redukovat velikost (s refl. se) (svařit se), pohybovat z vyšší polohy do nižší (sklouznout), oddělit (obvykle z povrchu) (smýt), odchýlit z původního směru (stočit), 2. jemný čin (smočít) (někdy také spojí s refl. si a přináší pozitivní hodnocení, např. schrupnout si), hrubý čin (scestovat), 3. činit postupně (skupovat), 4. dokonat akci (semlít)

u-: 1. opustit (utéct), oddělit části z celého (ukousat), změnit původní směr – udělat kroky zpět nebo stranou (ucuknout), připevnit (upnout), určit pracoviště/lokalitu (někdy připojí k refl. se) (uvěznit), 2. „přepracovat“ (uklouzat), vyjádření k fyzické námaze/únavě (spojit s refl. se) (uhnout se), nasbírat za určitým účelem (utržit), provést něco v krátkém čase (ukápnout), 3. mít schopnost umožnit nějaký cíl (uživit), 4. (pochází z adjektivního základu) „být někým“ (udomácnět), „udělat nějakým“ (uklidnit), 5. provést nechtěně (připojí k refl. se) (uřít se), 6. dokončit čin (uvěřit)

v(e)-: 1. dát dovnitř nějakého místa (vloupat se), 2. vpravit něco do něčeho (vmíchat), 3. absorbovat něco do sebe (vpít), 4. získat nějaký výsledek (vnutit), 5. dostat do situace, obvykle nepříjemné (veštvat), 6. koncentrovat se na pocit při výkonu (vžít se)

vy-: 1. přesunout něco z vnitřku ven (vylít), směr pohybu nahoru a ven (vytrysknout), pohnout vzhůru (vykasat), „řít“ (vyzradit), pohyb uvnitř objektu (vymýt), 2. získat působení (vysnit), dosáhnout úspěch vlastním úsilím (vypracovat se), 3. zbavit čeho (vyvlastnit), vyčerpat co (vykouřit), 4. popsat „naprosto“ (vykrmit), „dosyta užít něčeho“ (spojí s refl. se) (vynadívat se), „náhle“ (vystříknout), „zkompletovat“ (vyzpívat), „vynaložit čas na co“ (vystát), 5. typ desubstantivní, „vybavit čím“ (vypérovat), 6. typ deadjektivní, „začít být nějakým“ (vyhladovět), „udělat nějakým“ (vyprázdnit), 7. dokončit děj (vypátrat), 8. vykonat pozvolně komplexně (vymřít), 9. „snížit cenu častým užíváním“ (vyšlapat)

vz(e)-: 1. směr akce nahoru (vzkypět), „zvětšit se (obvykle směrem vzhůru)“ (vzrůst), osvobodit koho/co z předchozího stavu (vzchopit se), odporovat čemu (vzpouzet se), 2. jak akce začíná být intenzivní (vzplanout)

z(e)-: 1. z adjektivního základu, „být nějakým“ (zhubnout), „udělat nějakým“ (refl. „být nějakým“) (znečistit), 2. ze substantivního základu, „udělat něčím“ (refl. „být něčím“) (zlenošit, zocelit se), „být něčím“ (zkamenět), 3. funkce předpony „zdokonalit“ (zvážit, zmontovat, ztopit), 4. metoda vykonání akce: „podrobně“ (zmáčet), „několikrát a postupně“ (zprohýbat),

„neplánovaně“ (zdřímnout), 5. směr působení: „odstranit“ (zřít se), směr vzhůru (zlézt), „rozdělit“ (zkousat), směr k sobě (zdrhnout), 6. „začít“ (zželet se)

za-: 1. směr vykonání: zpět (zacouvat), 2. začít bez přípravy (zavýsknout), činit s dobrou náladou (s refl. si) (zacvičit si), 3. malý rozsah činu: „částečně“ (zaschnout), velký rozsah činu: „dočista“ (zašpinit), „po dlouhé době se věnovat“ (hlavně s refl. se) (zapovídat se), 4. „naplnit prostor“ (zalidnit), „nacpat něčím“ (zatmelit), „vložit dovnitř čeho“ (zapéct), „zahrnout někam, učinit součástí čeho“ (zaúčtovat), „něčím zakrýt na povrchu“ (zastlat), „uhradit na povrchu“ (zabrousit), 5. dokončit děj (zahubit), 6. pochází ze substantivního základu (zabednit), 7. k vyjádření adjektiva: „být nějakým“ (zastarat), „udělat nějakým“ (zacelit), 8. „oddělat koho“ (zaškrtit)

4.2 Vybraná determinovaná a indeterminovaná slovesa pohybu s prefixy

Následující definice jsou založeny na *Slovníku spisovné češtiny* (Havránek, 1960-1971), porovnány s *Příručním slovníkem jazyka českého* (Hujer, 1935-1957), který jako přídavek poskytuje dodatečné vysvětlení následujících slov:

DOJÍT (dok., bud. dojdou, čin. došel, rozk. dojdi): 1. dospět pěšky k čemu, 2. dohonit někoho pěšky, 3. vyrazit se pěšky a někoho přivést, něco přinést, 4. jít někam za účelem: dojít (si), 5. dodat/doručit komu co (Došel mi dopis.), 6. postoupit vývojem (Došel k další straně.), 7. kniž. námahou nabýt (dojít ocenění), 8. urazit, uvařit se, 9. vypořádat komu co, 10. zastavit (se), 11. neos. stát ve frontě (dojít na koho), 12. neos. něco začne existovat (dojít k čemu), 13. domyslet si (Mně to nedošlo.). Navíc: 1. uskutečnit se (dojít na slova), 2. dostat se do (nevhodné) situace (Došlo to tak daleko s někým, že), 3. stihnout někoho odplatu (... , na každého dojde.)

DOCHÁZET (ned., bud. budu docházet, čin. docházel, rozk. docházej): 1. k dojit 1, 2, 5-13, 2. opakovaně chodit kam (docházet k chatě)

NAJÍT 1 (dok., bud. najde, čin. našel): dostat se dovnitř

NAJÍT 2 (dok., bud. najdu, čin. našel, rozk. najdi): 1. (neúmyslně) vypátrat 2. plánovitě i mimovolně zjistit, 3. povšimnout si. Navíc: seznámit se (najít sám sebe).

NAJÍT 2 SE: ukázat se

NACHÁZET (ned., bud. budu nacházet, čin. nacházel, rozk. nacházej): k najít 2

NACHÁZET SE: 1. objevovat se, 2. kniž. synonymum *být* vyjadřující stav nebo činnost (Vino se nachází na stole.)

OBEJÍT (dok., bud. obejdu, čin. obešel, rozk. obejdi): 1. chodit okolo, 2. vyhnout se (zákazu), 3. jít na návštěvu jedno za druhým, 4. (špatná emoce) mít nadvládu nad kým (Obešla jim obava.).

OBEJÍT SE: zvládnout bez koho/čeho (Obejde se bez pomoci.)

OBCHÁZET (ned., bud. budu obcházet, čin. obcházel, rozk. obcházej): k obejít 1-3. Navíc: 1. vyřizováním opatrovat (obcházet co), 2. ovládat (obcházet s kým/čím)

ODEJÍT (dok., bud. odejdu, čin. odešel, rozk. odejdi): 1. dostat se do větší vzdálenosti (× přijít), 2. opustit koho/co/odkud, 3. (o kondici) přestat existovat. Navíc: 1. usnout, 2. přestat žít

ODCHÁZET (ned., bud. budu odcházet, čin. odcházel, rozk. odcházej): k odejít 1-3.

POJÍT (dok., bud. pojdu, čin. pošel, rozk. pojdi): 1. (týká se zvířat) dodělat, 2. (týká se lidí) zesnout. Navíc: 1. vyplynout z čeho (pojít z koho/čeho), 2. podařit se, 3. přestat, 4. (pocit) ovládnout, 5. pokrýt čím, 6. ujít

POCHÁZET (ned., bud. budu pocházet, čin. pocházel, rozk. pocházej): mít (rodný) původ z čeho/koho. Navíc: 1. vytrávit se, 2. umírat, 3. tvrdě ovlivňovat, 4. mírně posouvat

PODEJÍT (dok., bud. podejdu, čin. podešel, rozk. podejdi): jít zpod čeho. Navíc: 1. nabýt moci, opanovat, 2. napálit koho, 3. přiblížit, 4. očima navlhčit (podejít slzami)

PODCHÁZET (ned., bud. budu podcházet, čin. podcházel, rozk. podcházej): přibližovati se pod co

PROJÍT (dok., bud. projdu, čin. prošel, rozk. projdi): 1. dostat se skrz něco, 2. procestovat, 3. přejít, 4. podílet se, 5. soužením strávit, 6. podívat se, 7. dokázat, 8. prožít změnu místa (Zásilka prošla mnoha rukama.), 9. rozhlásit se, 10. (o čase) uplynout, 11. prominout komu (projít komu co). Navíc: 1. vystudovat školu (projít školou), 2. býti vyhlášen (v proslovu), 3. postačit

PROJÍT SE: jít na procházku

PROCHÁZET (ned., budu procházet, čin. procházel, rozk. procházej):

1. k projít 1-11, 2. rozprostírat se. Navíc: dostačovat

PROCHÁZET SE: chodit na procházku

PŘEJÍT (dok., bud. přeжду, čin. přešel, rozk. přejdi): 1. dostat se napříč co, 2. odejít někoho a zúčastnit se někoho jiného (přejít ke komu/čemu), 3. měnit majitel, 4. přestoupit k jinému statusu, 5. začít se vztahovat na někoho/něco jiného, 6. vyměnit se (něco přejít v něčem), 7. projít okolo, 8. jít dál špatnou cestou, 9. provést povrchně a krátce, nikoli důkladně, 10. ignorovat, 11. (o čase) přestat existovat, 12. přestat ovlivňovat. Navíc: 1. (o věci) rozprostřít se přes co, 2. proniknout kam

PŘECHÁZET (ned., bud. budu přecházet, čin. přecházel, rozk. přecházej): 1. k přejít 1, 2, 9-11, 2. překonat, 3. chodit tu a tam. Navíc: ohromit koho (přechází komu zrak i sluch)

PŘEDEJÍT (dok., bud. předeжду, čin. předešel, rozk. předejdi): 1. být rychlejší než někoho/něco, 2. neslušně předejnat ve frontě, 3. uskutečnit dřív než někdo jiný, 4. vyhnout se neštěstí (předejít chřipce/chřipku). Navíc: 1. zemřít před někým (Předešel ji o 3 roky.), 2. přihodit se, 3. předčít

PŘEDEJÍT SI: být upřednostněn

PŘEDEJÍT SE: zrychlit chod hodinách

PŘEDCHÁZET (ned., bud. budu předcházet, čin. předcházel, rozk. předcházej): 1. k předejít 1, 3, 4, 2. odehrávat se před něčím, 3. předcházet si: zařizovat si něco ve svůj prospěch. Navíc: 1. dávat někomu dobrý příklad (předcházet někoho dobrým příkladem), 2. vynikat nad koho/co něčím (předcházet koho/co čím), 3. preferovat co před čím (předcházet čemu).

PŘEDCHÁZET SE: zrychlovat chod hodinách

PŘIJÍT (dok., bud. přijdu, čin. přišel, rozk. přijdi): 1. dostat se někam, 2. nastoupit do týmu, práce (přijít ke komu/čemu); opustit tým, práci (přijít z čeho), 3. požádat někoho o pomoc (přijít ke komu, na koho s čím), 4. být „zachycen“ v něčem (přijít do pekla), 5. přijmout, 6. stát se podle pořadí (přijít po čem), 7. správně tipnout, zjistit (přijít na co), 8. být nutno jít ke komu, protože byl trápen tím člověkem (přijít na koho),

9. postihnout někoho čím (Přišel na nás úpal. neos. přijít komu co), 10. stát se držitelem ap. čeho (přijít k čemu), 11. mít cenu (Na kolik přišly ty šaty? To vám přijde lacině.), 12. pozbyt (sluch, majetek) (přijít o uši, o peníze), 13. pozbyt úmrtím (přijít o koho), 14. postoupit vývojem, 15. každý se dostane zvlášť (Na každého přijde dárkový poukaz.), 16. nastat, 17. krátce se zdát, 18. hovor. získat mzdu (přijít si na kolik), 19. (jako spisovné sloveso) změnit se ve statusu. Navíc: 1. odejít někam se záměrem, 2. zbavit se nějakého statusu (přijít z čeho), 3. přikročit k čemu v chování (přijít k čemu), 4. narodit se, 5. napadnout koho (přijít na mysl), 6. (neosob.) hovor. bude záviset na kom/čem (Avšak na mě to přijde, že...), 7. dial. být uřknut (přišlo z očí komu), 8. přijít zpět, 9. vzniknout

PŘICHÁZET (ned., bud. budu přicházet, čin. přicházel, rozk. přicházej): 1. k přijít 1-10, 12-14, 16-19, 2. To je vyloučeno. (To nepřichází v úvahu.). Navíc: 1. odcházet někam s jistým úmyslem, 2. přicházet zpět, 3. rodit se, vznikat, 4. dospívat k nějaké vlastnosti, k nějakému stavu, 5. ocítat se v nějaké situaci, 6. přestávat něčím být, 7. začínat se něčím zabývat, 8. nastávat, 9. vznikat, 10. vybavovat se komu (přicházet na mysl), 11. vyskytovat se, 12. (neosob.) stávat se, 13. mít původ v čemu (přicházet od/z čeho)

ROZEJÍT SE (dok., bud. rozejdu se, čin. rozešel se, rozk. rozejdi se): 1. začít jít, udělat krok, 2. někam odejít, 3. vzdálit se komu, 4. někdo/něco není stejný s někým/něčím (rozejít se s). Navíc: 1. rozšířit se, 2. rozplynout se, 3. dopadnout špatně

ROZEJÍT: 1. rozejít koho (Zvědavost mě rozešla.): opustit někoho, 2. rozejít komu (Rozešla mu její tvář.): objevit se

ROZCHÁZET SE (ned., bud. budu se rozcházet, čin. rozcházel se, rozk. rozcházej se): 1. k rozejít 2-4, 2. obracet různým směry. Navíc: 1. rozdvojovat se (vodní tok se rozchází.), 2. šířit se do jiné oblasti, 3. rozptylovat se, 4. rozcházet se komu (Rozchází se mě): měnit svůj názor, 5. (neosob.) rozcházet se komu o co (Rozchází se nám teď jen o to, kdo klepá na dveře.): jít komu o co,

ROZCHÁZET: 1. rozcházet komu/koho: opouštět někoho, 2. rozcházet koho: znepokojovat koho

SEJÍT (dok., bud. sejdu, čin. sešel, rozk. sejdi): 1. jít dolů, 2. odchýlit se (Sešel ze správné cesty.), 3. zmizet, 4. (o lidí i věcí) stát se starším, 5. neos. zaležet na

čem (sejít na čem). Navíc: 1. zajít pro koho (sejít pro koho), 2. být dán pryč, 3. odejít z dohledu (sejít z očí/mysli/paměti), 4. opustit čeho (sejít z čeho), 5. neosob. sejde z čeho: plán se nesplní, 6. zhubnout, 7. (počet) snížit se, 8. zemřít (sejít ze světa, sejít na nemoc), 9. vědět co (sejít co), 10. dial. vyklíčit.

SEJÍT SE: 1. dát si schůzku s někým, 2. (lidé) dát se dohromady, 3. (věc) sebrat se. Navíc: 1. seznámit se s někým (sejít se s někým), 2. dosáhnout úspěch (sejít se s úspěchem), 3. udobřit se s kým, 4. odsouhlasit co (sejít se v čem), 5. přihodit se, 6. čas uplyne (Den se šel s dnem.), 7. dial. přijít komu vhod (To by se vám sešlo.)

SCHÁZET (ned., bud. budu scházet, čin. scházel, rozk. scházej): 1. k sejít 1-4, 2. nedostávat se (Voda schází.). Navíc: neosob. neuskutečňovat se (schází z čeho)

SCHÁZET SE: 1. dávat se dohromady, 2. shodovat se v něčem (scházet se v čem), 3. spojovat se

UJÍT (dok., bud. ujdu, čin. ušel, rozk. ujdi): 1. urazit pěší pohybem, 2. vyvarovat se (ujít komu/čemu), 3. utéct, 4. nezískat pozornost (Zprávy nám ušly.), 5. čí přínos se nesplnit (Ušla jí odměna.), 6. i ned. hovor. ukázat se, ukazovat se být celkem dobrý. Navíc: 1. čas mine, 2. být ztracený, 3. neosob. ujít čeho: mrhat čím (Ušlo nám hodně benzínu.)

UJÍT SE: 1. být vyčerpaný kvůli chození, 2. poprosit za/o co

UCHÁZET (ned., bud. budu ucházet, čin. ucházel, rozk. ucházej): 1. k ujít 3, 5. Navíc: 1. činit chozením, 2. unikat zájem, 3. čas uplývá, 4. být přijatelný pro koho

UCHÁZET SE: 1. podniknout kroky, aby něco se uskutečnil (ucházet se o co), 2. žádat o ruku koho (ucházet se o koho)

VEJÍT (dok., bud. vejdu, čin. vešel, rozk. vejdi): 1. vkročit, 2. kniž. začít něco. Navíc: 1. (věc) stát se nějakým, 2. vejít do sebe: polepšit se.

VEJÍT SE do čeho: celý se vměstnat kam

VCHÁZET (ned., bud. budu vcházet, čin. vcházel, rozk. vcházej): 1. k vejít 1-2, 2. dostávat se dovnitř (Spálená chuť vchází dveřmi.). Navíc: 1. vést někam, 2. vstupovat v nějaký poměr, 3. zaplňovat co čím (vcházet kam)

VYJÍT (dok., bud. vyjdu, čin. vyšel, rozk. vyjdi): 1. jít odněkud ven, 2. vyrazit na cestu (za nějakou destinací), 3. jít nahoru, 4. (cesta) urazit, 5. (slunce, měsíc ap.)

vynořit se, 6. začít jít, 7. (věc) dorazit ven, na povrch, 8. ztratit nějakou vlastnost (vyjít z čeho), 9. hovor. vystudovat (vyjít ze školy, školu), 10. (tiskem) být publikován, 11. být vytvořen z něčeho, 12. zajistit komu ideový podklad, 13. dobře dopadnout, 14. nárůst ceny, 15. být v jistém číselném poměru, 16. zůstat (Něco po snídani vyšlo.), 17. vyžít z čeho (vyjít s čím), 18. žít v míru s lidmi (vyjít s někým). Navíc: 1. být vytažen při slosování, 2. vzkličít, 3. lid. být spotřebován, 4. dojít komu co, 5. (o době) projít, 6. vzít si koho za manžela/ženu (vyjít za koho), 6. nějak se změnit

VYJÍT SE z čeho: vzdálit se od čeho

VYCHÁZET (ned., bud. budu vycházet, čin. vycházel, rozk. vycházej): 1. k vyjít 1-18, 2. vést odněkud. Navíc: 1. zbavit se nějaké okolnosti, 2. (věc) měnit se, 3. vést kam, 4. dostávat mzdu, 5. míti zakončení (v mluvnici), 6. zastavovat se (Vycházelo mu srdce.)

VZEJÍT (dok., bud. vzejdu, čin. vzešel, rozk. vzejdi): 1. vyvstat v důvodu čeho, 2. (rostlina) vyrůst nad povrch hlíny, 3. (kvasinky) zvětšit. Navíc: 1. vejít někam, 2. vyjít odněkud, 3. zvýšit se o kolik (vzejít na kolik), 4. kniž. ukázat se, 5. kniž. nastat, 6. vyjít nahoru

VZCHÁZET (ned., bud. budu vzcházet, čin. vzcházel, rozk. vzcházej): 1. k vzejít. Navíc: 1. vystoupit nahoru, 2. vcházet někam, 3. vycházet odněkud, 4. kniž. ukazovat se, 5. kniž. nastávat

ZEJÍT (dok., bud. zajdu, čin. zašel, rozk. zajdi): 1. odejít mimo dohled, 2. (slunce ap.) zapadnout, 3. pohybem dospět někam, 4. zaskočit ke komu na návštěvu, přinést něco, při vést někoho (zajít (si)), 5. (týká se rostlin a zvířat) zemřít, 6. (týká se jevů) zmizet, 7. zchátrat (Podlahy již zašly.), 8. neos. začít koho zábst konečky prstů (Zašlo mu za nehty.). Navíc: 1. při chůzi někam zahrnout, 2. potrápít koho (zajít koho, komu co), 3. dostat se do nějaké situace, 4. lid. vejít se někam (Krabička zašla do šatny)

ZAJÍT SI: jít oklikou

ZACHÁZET (ned., bud. budu zacházet, čin. zacházel, rozk. rozcházej): 1. k zajít 2, 4 (opětně), 2. zachovat s kým, učinit co s čím (zacházet s kým/čím), 3. používat (zacházet s čím). Navíc: 1. při chůzi někam zabočovat, 2. omrzat komu prsty (zacházet komu za nehty), 3. (o tvorech a rostlinách) zanikat, 4. (o jevech) mizet, (o čase) míjet, 5. ztrácet původní barvu, 6. nakládat s kým/čím, 7. být ve styku s kým

ZACHÁZET SI: dělat si zacházku

DOJET (dok., bud. dojedu, čin. dojel, rozk. dojed'): 1. jízdu dorazit, 2. dohnat koho (dojet koho), 3. přivést koho/co (dojet pro koho/co)

DOJÍŽDĚT (ned., bud. budu dojíždět, čin. dojížděl, rozk. dojížděj): 1. k dojet 1, 2, 2. jezdit často, opakovaně

NAJET (dok., bud. najedu, čin. najel, rozk. najed'): 1. nabourat (Auto najelo na betonový zátaras.), 2. jízdu dospět, jet dovnitř (Osobní vlak najde na Pňovanský most.), 3. ujet (kolik kilometrů), 4. slang. začít realizovat něco nového (najít na co). Navíc: 1. expr. rozkřiknout se na koho, 2. expr. zmýlit se, setkat se s odporem

NAJET SE: mnoho ujet

NAJÍŽDĚT (ned., bud. budu najíždět, čin. najížděl, rozk. najížděj): 1. k najet 2, 4. Navíc: 1. dělat nájezd na co (najíždět na koho, kam), 2. hubovat koho, dorážet na koho slově (najíždět na koho/co)

NAD(E)JET (dok., bud. nadjedu, čin. nadjel, rozk. nadjed'): 1. předjet/dostihnout zkratkou (nadjet komu), 2. vjet na co, zastavit nad čím

NAD(E)JET SI čím: vydat se kratší cestou při jízdě

NADJÍŽDĚT (ned., bud. budu nadjíždět, čin. nadjížděl, rozk. nadjížděj): k nadjet

OJET, OJEZDIT (dok., bud. ojedu, čin. ojel, rozk. ojed'): zchátrat jízdu

OB(E)JET (dok., bud. objedu, čin. objel, rozk. objed'): 1. jet okolo, 2. vyvarovat se, 3. jízdu navštívit několik míst/osob najednou. Navíc: posunout čím kolem něčeho (objet co čím)

OBJÍŽDĚT (ned., bud. budu objíždět, čin. objížděl, rozk. objížděj): 1. jezdit kolem čeho, 2. jízdu navštěvovat, 3. pohybovat čím kolem něčeho, 4. dělat cviky ve sedle (jízda na koni)

OD(E)JET (dok., bud. odjedu, čin. odjel, rozk. odjed'): jízdu se vzdálit

ODJÍŽDĚT (ned., bud. budu odjíždět, čin. odjížděl, rozk. odjížděj): opouštět nějaké místo

POJÍŽDĚT (ned., bud. budu pojíždět, čin. pojížděl, rozk. pojížděj): jezdit sem a tam. Navíc: 1. jet, jezdit, 2. popojíždět, 3. jezdit po čem (pojíždět co), 4. pohybovat tu a tam po čem (pojíždět kde), 5. pohybovat čím po čem (pojíždět čím kde)

POPOJET (dok., bud. popojedu, čin. popojel, rozk. popojed'): ujet trochu dál. Navíc: zajezdit trochu

POPOJÍŽDĚT (ned., bud. budu popojíždět, čin. popojížděl, rozk. popojížděj): jízdou se poněkud posouvat

PODJET (dok., bud. podjedu, čin. podjel, rozk. podjed'): 1. projet pod čím, 2. dotknout se pod co (podjet (pod) co, k čemu)

PODJÍŽDĚT (ned., bud. budu podjíždět, čin. podjížděl, rozk. podjížděj): jezdit pod čím, přijíždět pod něco, k něčemu

PROJET (dok., bud. projedu, čin. projel, rozk. projed'): 1. jet skrz co, 2. být v hodně místech, 3. přejet bez někoho/něco, 4. udělat cestu, aby vůz mohl jezdit po jejím povrchu (V zimě každou ulici projel sypač soli.), 5. dorazit skrz něco, projít čím (Nůž jí projel nohou.), 6. vynaložit čas na jízdu (Prošli celou noc v klubu.), 7. jízdou zažít (Prošla Teslu.), 8. hovor. jízdou utratit (Projeli jachtou mnoho peněz.), 9. hovor. expr. utrpět prohru (Projel to v sázku.). Navíc: 1. (city, jevy) rozšířit se, 2. vydat pronikavý zvuk.

PROJET SE: provést jízdu pro radost

PROJÍŽDĚT (ned., bud. budu projíždět, čin. projížděl, rozk. projížděj): k projet 1, 3-5, 7. Navíc: 1. city/jevy se šíří, 2. (hlasitě) znít

PROJÍŽDĚT SE: provádět jízdu pro požitek

PŘEJET (dok., bud. převedu, čin. přešel, rozk. převed'): 1. jet přes co, 2. minout v jízdě, 3. nesprávně zajet dále, zajet si, 4. jet přes živého tvora, zranit koho/co, 5. provést chvilkový pohyb. Navíc: 1. učinit pohyb po povrchu čeho čím (přejet co čím, po čem), 2. vniknout kam (přejet komu co)

PŘEJÍŽDĚT (ned., bud. budu přejíždět, čin. přejížděl, rozk. přejížděj): k přejet 1, 2, 5. Navíc: 1. dělat přehlídku kolem čeho, 2. přetírat co čím, 3. vnikat kam

PŘED(E)JET (dok., bud. předjedu, čin. předjel, rozk. předjed'): 1. jízdou předhonit (předjet koho co), 2. jízdou dorazit před něco (předjet k čemu, před co)

PŘEDJÍŽDĚT (ned., bud. budu předjíždět, čin. předjížděl, rozk. předjížděj): k předjet 1. Navíc: jízdou se posouvat, jet před kým/čím (předjet koho/co)

PŘIJET (dok., bud. přijedu, čin. přijel, rozk. přijed'): jízdou někam dospět.

Navíc: jízdou se přiblížit k čemu

PŘIJÍŽDĚT (ned., bud. budu přijíždět, čin. přijížděl, rozk. přijížděj): 1. (vůz, loď) přibližovat, dostávat se k čem, 2. projížděním cvičit, objíždět koně (přijíždět koně)

ROZJET (dok., bud. rozjedu, čin. rozjel, rozk. rozjed'): 1. uvést do pohybu, 2. hovor. proběhnout (bez problému), 3. jízdou poškodit, rozbít

ROZJET SE: 1. (auto, motorka ap.) nastartovat, 2. vyrazit na cestu dopravním prostředkem, 3. hovor. (stroj ap.) spustit se (plný) chod, (aktivita ap.) zahájit.

Navíc: odejít různým směrem

ROZJÍŽDĚT (ned., bud. budu rozjíždět, čin. rozjížděl, rozk. rozjížděj): 1. jízdou poškozovat, 2. uvádět v pohyb

ROZJÍŽDĚT SE: 1. odjíždět různým směrem, 2. (vozidlo, plavidlo) začínat se pohybovat, 3. (stroj ap.) začínat fungovat, (činnost ap.) zahajovat, 4. oddělovat se od sebe

SJET (dok., bud. sjeďu, čin. sjel, rozk. sjeď'): 1. jet dolů, 2. změnit původní směr při pohybu/jíždě, 3. vydat se na cestu po čem, přes co, 4. (ze svolnosti) odjet za nějakým cílem (Sjede matce autem do nemocnice.), 5. sesunout se (Náhrdelník mi sjel z krku.), 6. expr. hrubě komu vyhubovat (sjet koho). Navíc: 1. (dopravním prostředkem) projíždět, navštívit, 2. změřit si koho pohledem (sjet koho, po kom), 3. sjetý: opotřeбенý, 4. slang. provést něco pomocí zařízení

SJET SE: jízdou přijet společně

SJÍŽDĚT (ned., bud. budu sjíždět, čin. sjížděl, rozk. sjížděj): k sjet 1-3, 5. Navíc: 1. ježděním navštěvovat/projíždět, 2. přejíždět pohledem po kom (sjíždět koho, po kom), 3. expr. nadávat komu (sjíždět koho), 4. slang. dělat něco pomocí zařízení

SJÍŽDĚT SE: jízdou se shromažďovat

UJET (dok., bud. ujedu, čin. ujel, rozk. ujed'): 1. urazit jetím, 2. uniknout, nedobrovolně opustit (Ujeli se zlatými pluty. Ujela přítelovi.), 3. nestihnout co (Ujela nám tramvaj.), 4. ztratit rovnováhu a smeknout se (Ujela mi mokrá vana.), 5. přejetím oddělit (Vlak mu ujel ruku.). Navíc: 1. dovolit co komu neúmyslně (Ujel jí kuřák.), 2. vykonat rychlý pohyb čím (ujet čím)

UJÍŽDĚT (ned., bud. budu ujíždět, čin. ujížděl, rozk. ujížděj): 1. k ujet 2-4, 2. rychle jet. Navíc: lid. expr. říkat něco vulgárního (Dívce ujížděla huba při hádce.)

VJET (dok., bud. vjedu, čin. vjel, rozk. vjed'): 1. jet dovnitř, 2. expr. prudce vniknout (Vjela rukou do trouby.), 3. expr. náhle, intenzivně zachvátit (Vjel do nich smutek.)

VJET SI do vlasů: poprat se

VJÍŽDĚT (ned., bud. budu vjíždět, čin. vjížděl, rozk. vjížděj): k vjet 1, 2.

VYJET (dok., bud. vyjede, čin. vyjel, rozk. vyjel): 1. jet ven, 2. vozidlem vyrazit (za určitým cílem) (Vyjeli (si) karavanem do Švýcarska.), 3. jet nahoru, 4. jízdou zdolat (Vyjel horu.), 5. vybočit z koleje ap., 6. jetím vykopat (Vyjela cestu běžkami ve sněhu.), 7. počít jet, 8. vyjet (si) na koho: zařvat na koho, 9. vyjetý: použitý. Navíc: 1. rychle něco říct s čím (vyjet s čím), 2. vyjet koně: přimět koně, aby v nejlepší kondici v poslední fázi dostihu.

VYJÍŽDĚT (ned., bud. budu vyjíždět, čin. vyjížděl, rozk. vyjížděj): k vyjet 2, 3, 7, 8.

ZAJET (dok., bud. zajdu, čin. zajel, rozk. zajed'): 1. odjet pryč, 2. jetím dorazit někam, 3. jet někam s nějakým cílem, 4. poranit koho při jízdě (zajet koho/co), 5. sport. slang. závodit v jízdě, 6. uvést vůz do zkušebního provozu (Zajela nový sportovní vůz.), 7. expr. prudce do čeho vniknout čím (Zajel srpem do nohy.). Navíc: 1. nevhodně se vložit (do hovoru) (zajet do čeho), 2. učinit čím kam (zajet (si) čím kam, Rukou si zajel do batohu.)

ZAJET SI: 1. jet oklikou, 2. nevojensky/slovně na koho zaútočit

ZAJÍŽDĚT (ned., bud. budu zajíždět, čin. zajížděl, rozk. zajížděj): k zajet 1-3, 6, 7. Navíc: 1. dotýkat se co čím (zajíždět (si) čím kam, Zajížděla si rukama k pasu.), 2. nevhodně zasahovat do něčeho, 3. napadat koho (zajíždět (si) na koho)

ZAJÍŽDĚT SI: dělat zajížd'ku

DOLETĚT, DOLÉTNOUT, hovor. **DOLÍTNOUT** (dok., bud. doletím, čin. doletěl, rozk. doleť): 1. letem dosáhnout cíle, 2. expr. rychle doběhnout (Dolítla do autobusu, než vyjel.), 3. (zvláště pohled, zvuk) dostat se skrz něco nebo dovnitř (Z ulice doletěl k nám řev motorky.)

DOLÉTAT, DOLETOVAT (ned., bud. budu dolétat, čin. dolétal, rozk. dolétej):

1. (zvuk) donikat, 2. (létající objekty, ptáky) dodělávat let, přilítat k cíli, 3. dok. přestat létat

NALETĚT (dok. bud. naletím, čin. naletěl, rozk. naleť): 1. (zvláště ve větším množství) letem dospět (Netopýry naletěly do jeskyně.), 2. letem se nabourat (Dron naletěl do stromu.), expr. ostře narazit (Ožralá žena naletěla do dveří prodejny.), 3. (i nalétnout, nalítnout) hovor. expr. dát se oklamat kým/čím (naletět komu, na co, Naletěla záletníku.)

NADLETĚT, NADLETNOUT, hovor. **NADLÍTNOUT** (dok., bud. nadletím, čin. nadletěl, rozk. nadleť): vzlétnout nad něco (nadletět na koho/co, Větroň nadlétl nad hejno hus létajících.). Navíc: vzletět (Nic nevidím, nadlétni ještě výše!)

NADLÉTÁVAT, hovor. **NADLÍTÁVAT** (ned., bud. budu nadlétávat, čin. nadlétával, rozk. nadlétávej): k nadletět

OBLETĚT, OBLÉTNOUT, hovor. **OBLÍTNOUT** (dok. bud. obletím, čin. obletěl, rozk. obleť): 1. letět kolem něčeho, 2. letět na návštěvy. Navíc: 1. expr. intenzivně, rychle objet/ oběhnout, 2. rychle se kolem něčeho pohybovat

OBLETOVAT (ned., bud. budu obletovat, čin. obletoval, rozk. obletuj): 1. k obletět, oblétnout, 2. expr. lákat koho. Navíc: zařídit co

OBLÉTAT 1, hovor. **OBLÍTAT** (dok. bud. obletám, čin. oblétal, rozk. oblétej): 1. obletět 2, 2. jen oblítat: hovor. expr. vyhnout se koho (Oblítal zástup.), poskytnout co (Oblítala víno a pečivo.)

OBLÉTAT 2, OBLÉTÁVAT, hovor. **OBLÍTÁVAT** (ned., bud. budu oblétávat, čin. oblétával, rozk. oblétávej): 1. létat okolo koho/čeho, 2. dělat propojený pohyb ve vzduchu kolem čeho, 3. expr. s někým trávit čas, aby někoho potěšil (oblétat koho)

ODLETĚT, ODLÉTNOUT, hovor. **ODLÍTNOUT** (dok., bud. odletím, čin. odletěl, rozk. odleť): 1. letem opustit, 2. oddělit se od koho/čeho. Navíc: 1. expr. okamžitě, náhle odejít, odběhnout, 2. ztratit se (Odletěl mu stín na zemi.)

ODLÉTAT 1, hovor. **ODLÍTAT 1** (ned., bud. budu odlétat, čin. odlétal, rozk. odlétej): 1. létat pryč (často, monotónně), 2. rychle se pohybovat od něčeho. Navíc: mizet

ODLÉTAT 2, hovor. **ODLÍTAT 2** (dok., bud. odlétám): 1. časem odletět, 2. létáním urazit (vzdálenost). Navíc: zmizet

ODLETOVAT (ned., bud. budu odletovat, čin. odletoval, rozk. odletuj): k odlétat, odlítat (ned.)

ODLÉTÁVAT, hovor. **ODLÍTÁVAT** (nás.): k odlétat 1 opět.

POLETOVAT (ned. bud. budu poletovat, čin. poletoval, rozk. poletuj): 1. sem tam létat, vysoko se pohybovat (Večírkem poletují smíchy.), 2. jemně se vznášet po větru (Klobouk mu poletuje.), 3. expr. pohybovat se lehce a rychle nebo spěšně

PODLETĚT (dok., bud. podletím, čin. podletěl, rozk. podleť): proletět pod co (Racek podletěl plážový slunečník.)

PROLETĚT, PROLÉTNOUT, hovor. **PROLÍTNOUT** (dok., bud. proletím, čin. proletěl, rozk. proletěť): 1. některou cestou letět, 2. expr. projet/projít/proběhnout někudy velkou rychlostí, 3. (často. prolítnout) expr. rychle si někoho/něco změřit pohledem. Navíc: 1. rychle se roznést někde/něčím, okamžitě se někde objevit, 2. stud. slang. (ve škole) neprospěť, 3. proletět se: expr. provětrat se létáním, během, chůzí

PROLÉTAT 1, řidč. **PROLÍTAT 1**, zř. **PROLETOVAT** (ned., bud. budu prolétat, čin. prolétal, rozk. prolétej): k proletět. Navíc: 1. poletovat, prolétat se: poletovat si pro radost, 2. rychle se něčím/někde šířiti, náhle se někde objevovat

PROLÉTAT 2, zprav. **PROLÍTAT 2** (dok., bud. prolétám): 1. expr. strávit (čas) vyřizováními, 2. prolítat se: expr. proběhnouti se, 3. prolétati (prolítati) se: užít si dost letu

PŘELETĚT, PŘELÉTNOUT, hovor. **PŘELÍTNOUT** (doc., bud. přeletím, čin. přeletěl, rozk. přeleť): 1. letět přes něco, 2. prudce pohybovat ve vzduchu,

3. expr. rychle pohybovat přes něco, sem tam, na chvíli se objevit, kmitnout se,
4. expr. rychle se rozhlásit, 5. zběžně přehlédnout. Navíc: rychle pomínout

PŘELÉTAT 1, hovor. **PŘELÍTAT 2**, **PŘELETOVAT** (ned., bud. budu přelétat,
čin. přelétal, rozk. přelétej): 1. k přeletět 1-4, 2. létat sem a tam. Navíc: míjet

PŘELÉTAT 2, ob. **PŘELÍTAT 2** (dok., bud. přelétám): 1. proběhat, 2. přelétat se:
letem se opotřebovat

PŘILETĚT, **PŘILÉTNOUT**, hovor. **PŘILÍTNOUT** (dok., bud. přiletím,
čin. přiletěl, rozk. přileť): 1. letět někam, 2. expr. (o člověku) rychle se přihnát.
Navíc: (o čase) rychle se přiblížit

PŘILÉTAT, hovor. **PŘILÍTAT** (ned., bud. budu přilétat, čin. přilétal, rozk. přilétej):
1. létat někam, 2. rychle se objevovat, šířiti, 3. (o čase) rychle se přibližovat

PŘILÉTÁVAT, hovor. **PŘILÍTÁVAT** (nad.): k přilétat opět.

ROZLETĚT SE, **ROZLÉTNOUT SE**, hovor. **ROZLÍTNOUT SE** (dok.,
bud. rozletím se, čin. rozletěl se, rozk. rozleť se): 1. odletět od sebe,
2. hovor. expr. rozbít se na kousky, 3. hovor. expr. násilně se otevřít, 4. rychle se
roznést

ROZLÉTAT SE 1, **ROZLETOVAT SE** (ned., bud. budu se rozlétat, čin. rozlétal se,
rozk. rozlétej se): k rozletět se 1, 4. Navíc: dělat rychlý pohyb (i ve vzduchu)

ROZLÉTAT SE 2, **ROZLÍTAT SE** (dok., bud. rozlétám se): 1. létat na různá místa,
2. udělat prudký pohyb, 3. letem nebo jiným intenzivním pohybem uchytit, 4. učinit
let nebo náhle pohybovat, 5. rozlítaný: expr. hektický, neklidný

SLETĚT, **SLÉTNOUT**, hovor. **SLÍTNOUT** (dok., bud. sletím, čin. sletěl, rozk. slet’):
1. letět dolů, 2. pohybovat dolů vlivem gravitace, snížit polohu, rozpadnout se,
3. sletět expr.: rychle sběhnout. Navíc: vulg. najednou se dostat do nepříjemné situace
(sletět do čeho)

SLETĚT SE (dok.): 1. letět společně na daném místě, 2. náhle se shromáždit na
nějakém místě

SLÉTAT, hovor. **SLÍTAT 1**, **SLETOVAT 1** (ned., bud. budu slétat):
1. k sletět 1, 2, 2. letem navštěvovat,

SLÉTAT SE, zř. **SLÍTAT SE**, **SLETOVAT 1 SE** (ned.): 1. létat dohromady na jistém
místě, 2. expr. rychle se shlukovat na určitém místě

SLÍTAT 2 (dok., bud. slítám): expr. udělat ve spěchu návštěvu

SLETOVAT 2 (dok., bud. sletuji/sletuju): způsobem letováním spojit

SLÉTÁVAT, hovor. **SLÍTÁVAT** (ned., bud. budu slétávat): k slétat, slítat 1.

SLÉTÁVAT SE, řidč. **SLÍTÁVAT SE** (nás.): k slétat se opět.

ULETĚT, **ULÉTNOUT**, hovor. **ULÍTNOUT** (dok., bud. uletím, čin. uletěl, rozk. uleť): 1. letem se dostat pryč, 2. expr. rychle opustit, se odkud oddělit, 3. expr. rychle utéct, uniknout (uletět odkud, kam), 4. kniž. zmizet, 5. letem urazit

ULÉTAT 1, hovor. **ULÍTAT 1** (ned. bud. budu ulétat): k uletět 1-4.

ULÉTAT 2 (dok., bud. ulétám): sport. létáním vykonat.

ULÍTAT 2 (dok., bud. ulítám): zkazit rychlým běháním nebo létáním

ULÍTAT SE (dok., bud. ulítám se): vyčerpat se

VLETĚT, **VLÉTNOUT**, hovor. **VLÍTNOUT** (dok., bud. vletím, čin. vletěl, rozk. vleť): 1. letět dovnitř, proniknout 2. expr. rychle vběhnout. Navíc: být podváděný (vletět na něco)

VLÉTAT, hovor. **VLÍTAT**, **VLETOVAT** (ned., bud. budu vlétat, čin. vlétal, rozk. vlétej): k vletět 1.

VYLETĚT, **VYLÉTNOUT**, hovor. **VYLÍTNOUT** (dok., bud. vyletím, čin. vyletěl, rozk. vyleť): 1. letět, rychle pohybovat ven, 2. (mladý pták) odletět z hnízda, 3. expr. bezděčně uniknout, 4. uvolnit se z původního místa, a pak po srážce padnout ven, 5. letět / rychle stoupnout nahoru, 6. expr. skočit ven/nahoru, 7. expr. ostře projevit reakci, odpovědět, 8. vyhodit co do povětří (vyletět do povětří/vzduchu), 9. být (nejednou) propuštěn ze zaměstnání, neprospěť ve škole. Navíc: 1. expr. rychle, prudce vběhnout/vyjet/vyskočit, 2. vydat zvuk odněkud, 3. letem vyrazit

VYLÉTAT 1, hovor. **VYLÍTAT 2** (ned., bud. budu vylétat): k vyletět 1-5. Navíc: 1. (o zvuku) zaznívati, 2. letem způsobovat (vylétat)

VYLÉTAT 2, hovor. **VYLÍTAT 2** (dok., bud. vylétám): 1. odletět jeden po druhém, odněkud se vzdálit, 2. (ptačí mládě) opustit rodné hnízdo, 3. prudce dorazit odněkud, 4. rychle zvládnout, 5. vyříditi

VYLÉTAT SI: letem dostat, udělat

VYLÉTAT SE: expr. dostatkem běhu se vysílit

VYLÉTÁVAT, hovor. **VYLÍTÁVAT** (nás.): k vylétat 1-5 opět.

VZLETĚT, **VZLÉTNOUT**, hovor. **VZLÍTNOUT** (dok., bud. vzletím, čin. vzletěl, rozk. vzleť): 1. letět vzhůru, 2. expr. vykonat pohybem zdola nahoru

VZLÉTAT (ned., bud. budu vzlétat), **VZLÉTÁVAT** (ned. řidč.): k vzletět

ZALETĚT, **ZALÉTNOUT**, hovor. **ZALÍTNOUT** (dok., bud. zaletím, čin. zaletěl, rozk. zalet'): 1. letem někam dospět, 2. (o zvuku) donést se ke někomu, někam, 3. (oči ap.) zaostřit se (zaletět pohled/oči kam), 4. ohlédnout se (zaletět očima/zrakem kam)

ZALÉTAT 1, hovor. **ZALÍTAT 1**, **ZALETOVAT 1** (ned., bud. budu zalétat): k zaletět. Navíc: zalétat letoun (ned. i dok.): zkušební lety

ZALÉTAT 2, hovor. **ZALÍTAT 2** (dok., bud. zalétám): 1. letem dorazit, odletět někam po jednom

ZALÉTAT SI, **ZALÍTAT SI**: uplatnit letoun

ZALETOVAT 2 (dok., bud. zaletuji/zaletuju): letováním zacelit, spojit, uzavřít

ZALÉTÁVAT, hovor. **ZALÍTÁVAT** (nás.): k zalétat 1 opět.

DOPLAVAT (dok., bud. doplavu, čin. doplaval, rozk. doplav/doplavej): plaváním dospět kam

NAPLAVAT (dok., bud. naplavu, čin. naplaval, rozk. naplav/naplavej): přiřplavat na něco

NAPLAVAT SE: mockrát a mnoho plavat

ODPLAVAT (dok., bud. odplavu, čin. odplaval, rozk. odplav/odplavej): 1. plaváním se dostat do větší vzdálenosti, 2. dopravit jinam po vodním toku (odplavat koho/co). Navíc: 1. vodním proudem odtéct, 2. (čas, jev) uplynout, zmizet, 3. lid. odejít kam (do jiné místnosti), jít dál

POPLAVAT (dok., bud. poplavu, čin. poplaval, rozk. poplav/poplavej): 1. trochu zaplavat, 2. také bud. plavat (poplavu)

PODPLAVAT (dok., bud. podplavu, čin. podplaval, rozk. podplav/podplavej):
plavat pod čím, ve vodě dorazit pod co

PROPLAVAT (dok., bud. proplavu, čin. proplaval, rozk. proplav/proplavej):
1. někudy se plavat, 2. uplavat

PROPLAVAT SE: zaplavat si

PŘEPLAVAT (dok., bud. přeplavu, čin. přeplaval, rozk. přeplav/přeplavej):
plaváním se dostat přes co

PŘIPLAVAT (dok., bud. připlavu, čin. připlaval, rozk. připlav/připlavej):
1. plavat někam, 2. vodou se přinést. Navíc: expr. rychle přijít

SPLAVAT (dok., bud. splavu, čin. splaval, rozk. splav/splavej): 1. plaváním dorazit,
odnést se proudem na nižší místo, 2. slang. dopravit co po vodě dolů, splavit

UPLAVAT (dok., bud. uplavu, čin. uplaval, rozk. uplav/uplavej): 1. plaváním se
vzdálit, vodou být odnesen, 2. plaváním urazit nějakou vzdálenost

UPLAVAT SE: (zdraví) zničit, usmrtit koho

VPLAVAT (dok., bud. vplavu, čin. vplaval, rozk. vplav/vplavej): 1. plavat někam,
2. vrátit se k své práci (vplavat do toho proudu)

VYPLAVAT (dok., bud. vyplavu, čin. vyplaval, rozk. vyplav/vyplavej):

1. plavat na hladinu, 2. vynést se na hladinu. Navíc: 1. vykoupat koho, 2. (o lodí) začít
plavbu,

VYPLAVAT SE: naplavat se po libosti

ZAPLAVAT (dok., bud. zaplavu, čin. zaplaval, rozk. zaplav/zaplavej):

plaváním zdolat. Navíc: 1. začít plavat, 2. plachtit k nějakému cíli, 3. zaplavit (si):
slang. být nenachystaný k závodu, semináři

ZAPLAVAT SI: pobavit se na chvíli, dosyta plavat

DOBĚHNOUT (dok., bud. doběhnu, čin. doběhl, rozk. doběhni): 1. během dorazit někam, ukončit (Smlouva doběhla.), 2. (stroj ap.) přestat v chodu, 3. dostihnout koho, expr. podvést koho, 4. doběhnout (si): zaskočit/zajít/dojít (si)

DOBÍHAT (ned., bud. budu dobíhat, čin. dobíhal, rozk. dobíhej): k doběhnout 1-3.
Navíc: pravidelně chodit někam

NABĚHNOUT (dok., bud. naběhnu, čin. naběhl, rozk. naběhni): 1. během běhu vrazit do čeho, 2. napuchnout (Naběhly jí dásně.), 3. ukázat se, vyjít na povrchu (Naběhla mu akné.), 4. naběhlý: k 2, 3. Navíc: 1. expr. oklamat někým, něčím (naběhnout kde, na co), 2. původní barva se trochu změnit, pokrýt se čím, 3. naplnit se čím (naběhnout čím)

NABĚHNOUT SE: během se vyčerpat

NABÍHAT (ned., bud. budu nabíhat, čin. nabíhal, rozk. nabíhej): k naběhnout.
Navíc: 1. otravovat koho, 2. zbarvovat se, 3. naplňovat se

OBĚHNOUT, OBĚHAT (dok., bud. oběhnu, čin. oběhl, rozk. oběhni/oběhej):
1. oběhnout: během, rychlým pohybem po celém obvodu, 2. expr. vyhnout se, 3. expr. zařídít (si). Navíc: 1. (o býku) udělat pohlavní spojení, 2. rychle přejít kolem koho/čeho

OBÍHAT (ned., bud. budu obíhat, čin. obíhal, rozk. obíhej): k oběhnout 1, 2.
Navíc: 1. dělat pochůzky pro koho (obíhat kom/co, po kom/čem), 2. vyhnout se komu/čemu, aby někoho přesvědčil (obíhat koho), 3. vinout se kolem něčeho (obíhat co), 4. pohybovat se v kruhu (obíhat co, kolem čeho), 5. být šířen, být v oběhu

ODBĚHNOUT (dok., bud. odběhnu, čin. odběhl, rozk. odběhni): 1. během se vzdálit, 2. odběhnout (si): opustit na chvílku. Navíc: 1. odchýlit se, 2. utéct

ODBÍHAT (ned., bud. budu odbíhat, čin. odbíhal, rozk. odbíhej): 1. k odběhnout, 2. odbočovat (od tématu ap.)

POBÍHAT (ned., bud. budu pobíhat, čin. pobíhal, rozk. pobíhej): běhat tu tam.
Navíc: 1. roznášet se, 2. utíkat odněkud (pobíhat čeho)

POBÍHAT SE: (samičí zvířata) ukazovat instinkt k páření

PODBĚHNOUT (dok., bud. podběhnu, čin. podběhl, rozk. podběhni):

proběhnout pod něčím, vběhnout pod něco. Navíc: podlít se čím (často krví)

PODBĚHNOUT SE: být těhotná s nemanželským dítětem

PODBÍHAT (ned., bud. budu podbíhat, čin. podbíhal, rozk. podbíhej):

1. běžeti pod něčím, 2. předcházet koho spodem, 3. podlévat se

PROBĚHNOUT (dok., bud. proběhnu, čin. proběhl, rozk. proběhni):

1. projít čím v běhu, 2. projít kolem koho/čeho v běhu, 3. během, jinými pohyby zdolat co, 4. roznést se, 5. uplynout

PROBĚHNOUT SE: jít si zaběhnout

PROBÍHAT (ned., bud. budu probíhat, čin. probíhal, rozk. probíhej): k proběhnout

Navíc: směřovat, vést

PROBÍHAT SE: užívat si běháním

PŘEBĚHNOUT (dok., bud. přeběhnu, čin. přeběhl, rozk. přeběhni):

1. během přes něco, 2. přejít ke komu, 3. projít kolem koho, 4. provést děj rychle a krátce. Navíc: 1. (o čase) minout, 2. zůstat (peníze, jídlo)

PŘEBÍHAT (ned., bud. budu přebíhat, čin. přebíhal, rozk. přebíhej):

1. k přeběhnout 2. pobíhat. Navíc: 1. (o čas) plynout, 2. měnit se

PŘEDBĚHNOUT (dok., bud. předběhnu, čin. předběhl, rozk. předběhni):

1-3. k předejít 1-3, 4. předčit

PŘEDBĚHNOUT SE: (o hodinách) zrychlit chod

PŘEDBÍHAT (ned., bud. budu předbíhat, čin. předbíhal, rozk. předbíhej):

k předběhnout 1-3.

PŘEDBÍHAT SE: 1. závodit s kým, 2. předhánět se, 3. (o hodinách) zrychlovati chod

PŘIBĚHNOUT (dok., bud. přiběhnu, čin. přiběhl, rozk. přiběhni): 1. během se někam dorazit, 2. expr. přiletět, přispěchat, 3. přijít/přijet někam za nějakým účelem

PŘIBĚHNOUT SE: odehrát se

PŘIBÍHAT (ned., bud. budu přibíhat, čin. přibíhal, rozk. přibíhej): k přiběhnout 1,2.

ROZ(E)BĚHNOUT SE (dok., bud. rozběhnu se, čin. rozběhl se, rozk. rozběhni se):
1. začít běhat, 2. hovor. nachystat koho/co kam, 3-4. k rozjet se 3., 5. expr. chůzí se vzdálit, rozptýlit se

ROZ(E)BĚHNOUT (dok.) hovor.: 1. spustit, 2. začít intenzivně vyvíjet

ROZBÍHAT SE (ned., bud. budu se rozbíhat, čin. rozbíhal se, rozk. rozbíhej se):
k rozběhnout se.

ROZBÍHAT (ned.): k rozběhnout

S(E)BĚHNOUT (dok., bud. sběhnu, čin. sběhl, rozk. sběhni):

1. běžet shora dolů, 2. expr. zajít (si), zaskočit (si), 3. vychýlit se od čeho.

S(E)BĚHNOUT SE (dok.): (lidé, řeky) seskupit se na nějakém místě.

SBÍHAT (ned., bud. budu sbíhat, čin. sbíhal, rozk. sbíhej): k sběhnout

SBÍHAT SE (ned.): (lidé) dávat se dohromady, (řeky) spojovat se do jednoho

UBĚHNOUT (dok., bud. uběhnu, čin. uběhl, rozk. uběhni):

1. během urazit, 2. uplynout, 3. odtéct. Navíc: 1. vyklouznout komu (neúmyslně říct), utéct, 2. kdesi se ocitnout

uběhnouti se: během se vysílit

UBÍHAT (ned., bud. budu ubíhat, čin. ubíhal, rozk. ubíhej): k uběhnout 2, 3.
Navíc: 1. kdesi se ocitát, 2. směřovat

UBÍHAT SE: 1. hledat útočiště, 2. domáhat se (uběhnout se o co), toužit po čem (uběhnout se za čím)

VBĚHNOUT (dok., bud. vběhnu, čin. vběhl, rozk. vběhni): rychlou chůzí kamsi vejít.
Navíc: rychle kamsi dorazit

VBÍHAT (ned., bud. budu vbíhat, čin. vbíhal, rozk. vbíhej): k vběhnout.
Navíc: 1. kamsi směřovat, vlévat se, 2. vměšovat se do čeho

VYBĚHNOUT (dok., bud. vyběhnu, čin. vyběhl, rozk. vyběhni):
1. během nebo jinými rychlými pohyby dorazit ven, 2. rychle vyjít nahoru, 3. začít běžet, 4. hovor. expr. vyběhnout s někým: sebrat někomu moci, postavení.
Navíc: 1. (rostliny) rychle narůst, 2. (zejména vroucí tekutiny) přetéct, 3. (těsto) nakynout, 4. expr. napadnout koho, obořit se na koho (vyběhnout na koho), 5. (oči) vyvalit (Oči mi poděšeně vyběhly.), 6. utéct, skončit

VYBĚHNOUT SI: expr. na chvíli si odskočit

VYBÍHAT (ned., bud. budu vybíhat, čin. vybíhal, rozk. vybíhej):

1. k vyběhnout 1-3, 2. trčet z čeho, dosahovat až po určitou hranici v prostoru, 3. vést směrem odněkud. Navíc: 1. přecházet (vybíhat do čeho), 2. (rostliny) rychle pěstovat, 3. sahat, 4. mít počátek v něčem, ústit někam, 5. uchýlit se, 6. (vojensky) útočit, vpadnout

ZBĚHNOUT (dok., bud. zběhnu, čin. zběhl, rozk. zběhni):

1. dezertovat z armády: zběhnout od vojska, přeběhnout k někomu jinému, 2. opustit oblast činnosti (zběhnout z/do čeho). Navíc: (o čase) minout. Zběhlý: 1. člověk, který zběhl, 2. člověk, který se v něčem vyzná.

ZBĚHNOUT SE: přihodit se

ZBÍHAT (ned.): k zběhnout

ZBÍHAT SE: přiházet se

ZABĚHNOUT (dok., bud. zaběhnu, čin. zaběhl, rozk. zaběhni): 1. rychle kamsi

dospět během, 2. zaběhnout (si): zajít (si), 3. během urazit v závodu, 4. spustit (motor) (zaběhnout koho/co). Navíc: 1. zabloudit, 2. během zmizet, zahynout. Zaběhlý: ztracený, zatoulaný

ZABĚHNOUT SE: 1. dobře fungovat, pořádně provést, 2. dial. mihnout se

ZABÍHAT (ned., bud. budu zabíhat, čin. zabíhal, rozk. zabíhej): k zaběhnout 1, 2, 4.

Navíc: 1. dostávat se do nepříjemné situace (zabíhat do čeho), 2. odchylovat se, 3. kamsi se táhnout, 3. přecházet/přebíhat z místa na místo, 4. nabíhat

DOVÉZT (dok., bud. dovezu, čin. dovezl, rozk. dovez): 1. přemístit koho/co dopravními prostředky, 2. pořídit zboží ze zahraničí

DOVÁŽET (ned., bud. budu dovážet, čin. dovážel, rozk. dovážej): 1. dopravovat koho/co, 2. importovat

NAVÉZT (dok., bud. navezu, čin. navezl, rozk. navez): přepravit nahromaděné věci.

Navíc: 1. položit něco z dovozu, 2. něco (hojné) bylo vybudováno dopravou (navezeno)

NAVÁŽET (ned., bud. budu navážet, čin. navážel, rozk. navážej): 1. sesbírat vozidlem, 2. pumpovat, získávat vodu (navážet vodu)

ODVÉZT (dok., bud. odvezu, čin. odvezl, rozk. odvez): transportovat koho/co odněkud kam

ODVÁŽET (ned., bud. budu odvážet, čin. odvážel, rozk. odvážej): k odvézt

PROVÉZT (dok., bud. provezu, čin. provezl, rozk. provez): 1. dopravit koho/co některou cestou, 2. podloudně transportovat, 3. jet na výlet s někým (provézt koho)

PROVÁŽET (ned., bud. budu provážet, čin. provážel, rozk. provážej): k provézt

PŘEVÉZT (dok., bud. převezu, čin. převezl, rozk. převez): 1. přepravit koho/co přes něco, 2. hovor. expr. přelstít koho

PŘEVÁŽET (ned., bud. budu převážet, čin. převážel, rozk. převážej): k převézt

PŘIVÉZT (dok., bud. přivezu, čin. přivezl, rozk. přivez): 1. dopravit koho/co někam, 2. (autem ap.) doprovodit koho někam (přivézt koho)

PŘIVÉZT SI co: přemístit co s sebou někam (n. přivézt komu co)

PŘIVÁŽET (ned., bud. budu přivážet, čin. přivážel, rozk. přivážej): k přivézt 1

ROZVÉZT (dok., bud. rozvezu, čin. rozvezl, rozk. rozvez): 1. transportovat koho/co na různá místa, 2. rozebrat (pro dopravu)

ROZVÉZT SE: lid. rozvázat se, otevřít se (Ústa se rozvezla.)

ROZVÁŽET (ned., bud. budu rozvážet, čin. rozvážel, rozk. rozvážej): distribuovat komu co

SVÉZT (dok., bud. svezu, čin. svezl, rozk. svez): 1. přepravit níže, dolů, 2. hodit koho někam (svézt koho), 3. vozem shromáždit. Navíc: 1. expr. vzít koho pěší chůzí s sebou, 2. sesunout, 3. slang. zkazit, 4. svalit vinu/hněv/utrpení na koho (svézt na koho)

SVÉZT SE: 1. stopnout s někým, 2. hovor. zúčastnit se čeho (svézt se s kým/čím), pokazit se, 3. sesunout se, 4. expr. potrápít koho (svézt se po kom, na kom), 5. zatížit koho/co (svézt na koho/co)

SVÁŽET (ned., bud. budu svážet, čin. svážel, rozk. svážej): k svézt 1, 3.

SVÁŽET SE: 1. smekat se, padat, 2. klesat, snižovat se (červánky, hlas), 3. svažovat se (kopec), 4. postihnout koho (svážet se na koho), 5. jet částku cesty s někým (svážet se s někým)

UVÉZT (dok., bud. uvezu, čin. uvezl, rozk. uvez): být schopen něco vézt.
Navíc: odvézt pryč

UVÉZT SE: sklouznout

UVÁŽET (ned.): agresivně odvézt

VYVÉZT (dok., bud. vyvezu, čin. vyvezl, rozk. vyvez):
1. přemístit odněkud ven, 2. vožením vyprázdnit, 3. prodat, dopravit do zahraničí, exportovat 4. transportovat někam jinam, 5. dopravit vzhůru. Navíc: zapudit koho/co

VYVÁŽET (ned., bud. budu vyvážet, čin. vyvážel, rozk. vyvážej): k vyvézt.

Navíc: vožením odstraňovat

ZAVÉZT (dok., bud. zavezu, čin. zavezl, rozk. zavez):
1. odvézt koho/co někam, 2. dovézt na špatné místo, 3. naplnit něco do některého prostoru

ZAVÁŽET (ned., bud. budu zavážet, čin. zavážel, rozk. zavážej): k zavézt 1, 3

5. Srovnání: česká předponová slovesa pohybu a čínská 动趋式

Následující srovnávací analýza českých pohybových sloves s předponami a čínských 动趋式 je inspirována na *Srovnávací studii ruských prefixových pohybových sloves a čínských 动趋式*¹² (Guichuan Bao). Termín „动趋式“ v čínštině poprvé navrhl Shuxiang Lu v *Klíčové body současné čínské gramatiky*¹³. V následujících čínských gramatických pracích se struktura „sloveso + směrové sloveso“¹⁴ nazývá 动趋式/动趋结构.

5.1 Čínská směrová slovesa

Směrové sloveso ve větě může fungovat jako přísudek, ale také jako doplněk (tzv. směrový modifikátor¹⁵¹⁶), který stojí za přísudkovým slovesem a naznačuje směr pohybu slovesného děje (orientací k mluvčím nebo od něj) (Kolektiv, 2018, s. 111).

5.1.1 Typy čínské směrových sloves

(Bao, 2018, s. 91) V současné čínštině se směrová slovesa dělí na jednoduchá směrová slovesa a složená směrová slovesa. Doplnky ovládané jednoduchými směrovými slovesy se nazývají jednoduché směrové doplnky (简单趋向补语, či jednoslabičné směrové modifikátory) a doplnky ovládané složenými směrovými slovesy se nazývají složené směrové doplnky (复合趋向补语, či dvojslabičné směrové modifikátory).

---

¹² Bao, Guichuan (包桂川). Srovnávací studie ruských prefixových pohybových sloves a čínských 动趋式 (俄语带前缀运动动词与汉语动趋式的对比研究). *Srovnávací výzkum kulturní inovace* (《文化创新比较研究》). Čchung-čching: Jižní institut překladu a tlumočení Čchung-čching, Univerzita mezinárodních studií S'-čchuan, 2019, 4. s. 91-93.

¹³ Lu, Shuxiang (吕叔湘). Osm set slov současné čínštiny (《现代汉语八百词》). In: *Klíčové body současné čínské gramatiky* (现代汉语语法要点). Šanghaj: Komerční tisk, 1980, s. 16.

¹⁴ Kolektiv autorů Lingea s.r.o. Gramatika současné čínštiny. In: *12.2.6 Směrová slovesa*. Brno: Lingea s.r.o., 2018, s. 67, 68.

¹⁵ Směrové modifikátory (趋向补语): jedním ze čtyř základních typů komplementu.

¹⁶ Kolektiv autorů. Gramatika současné čínštiny. In: 18.6.1 Směrové modifikátory. Brno: Lingea s.r.o., 2018, s. 111-113.

5.1.2 Klasifikace čínské směrových sloves

(Lu, 1980, s. 16, 17) O klasifikaci jednoduchých směrových sloves a složených směrových sloves je v čínských akademických kruzích mnoho sporů. Ale obecně přijímaná směrová slovesa jsou: základními jednoduchými směrovými slovesy jsou 来¹⁷(jít sem) a 去¹⁸(jít tam), další jednoduchá směrová slovesa: 上 (vyjít), 下 (sejít), 回 (vrátit), 过 (přijít), 进 (vejít), 出 (vyjít), 起 (vstát), 开 (vzdálit se), složená směrová slovesa: 上来 (jít sem nahoru), 下来 (jít sem dolů), 回来 (vrátit se sem), 过来 (přijít sem), 进来 (vejít dovnitř/sem), 出来 (vyjít ven), 起来 (vstát sem), 开来 (ustoupit odtud), 上去 (jít tam nahoru), 下去 (jít tam dolů), 回去 (vrátit se tam), 进去 (vejít dovnitř/tam), 过去 (zajít si tam), 出去 (vyjít ven).

5.1.3 Definice čínských směrových doplňků

Když tato směrová slovesa slouží jako směrové doplňky, kromě vlastního směrového významu rozvíjejí také mnoho přenesených významů. S odkazem na (6. vydání) *Současný čínský slovník*¹⁹ jsou základní významy každého směrového slovesa následující: 1. 来 (jít sem): odjinud na místo, kde je mluvčí, 2. 去 (jít tam): odchod místa, kde se zdržel, 3. 上 (vyjít): zdola nahoru, 4. 下 (sejít): shora dolů, 5. 回 (vrátit): návrat, 6. 过 (přijít): přesunout se z jednoho místa na druhé, 7. 进 (vejít): směrem dovnitř, 8. 出 (vyjít): směrem ven, 9. 起 (vstát): vzhůru, 10. 开 (vzdálit se): aby to, co je zavřené, se již nezavíralo, 11. 上来 (jít sem nahoru): zespodu nahoru nebo z daleka do blízka směrem k mluvčímu, 12. 下来 (jít sem dolů): shora dolů nebo z blízka do daleka směrem k mluvčímu, 13. 回来 (vrátit se sem): vrátit zpět na původní místo, 14. 过来 (přijít sem): přesunout se na místo mluvčího, 15. 进来 (vejít dovnitř): zvenku dovnitř směrem k mluvčímu, 16. 出来 (vyjít ven): zevnitř ven směrem k mluvčímu, 17. 起来 (vstát sem): směrem nahoru, 18. 开来 (ustoupit odtud): oddělit od sebe, 19. 上去 (jít tam nahoru): odspodu nahoru, z daleka do blízka nebo od subjektu k objektu 20. 下去 (jít tam dolů): svrchu dolů nebo z blízka do daleka směrem od

---

¹⁷ 来 označuje pohyb směrem k mluvčímu.

¹⁸ 去 popisuje pohyb směrem od mluvčího.

¹⁹ Redakce slovníku, Lingvistický ústav, Čínská akademie sociálních věd. *Současný čínský slovník* (6. vydání) (《现代汉语词典 (第6版)》). Šanghaj: Komerční tisk, 2012.

mluvčího, 21. 回去 (vrátit se tam): přesunout se na původní místo, 22. 进去 (vejít dovnitř): zvenku dovnitř směrem od mluvčího, 23. 过去 (zajít si tam): opuštění místo mluvčího, na další místo přes místo mluvčího, 24. 出去 (vyjít ven): zevnitř ven směrem od mluvčího.

Je vidět, že většina směrových sloves (nebo směrových doplňků) má symetrii, jako je 来 (jít sem) - 去 (jít tam), 上 (vyjít) - 下 (sejít), 进 (vejít) - 出 (vyjít), 进来 (vejít sem) - 进去 (vejít tam), 过来 (přijít sem) - 过去 (zajít si tam) atd., asymetrická, jako jsou 上来 (jít sem nahoru) - 上去 (jít tam nahoru), 下来 (jít sem dolů) - 下去 (jít tam dolů). Většina čínských sloves nemá směrový význam a směr sloves je obvykle vyjádřen směrovými slovesy. Sémantika slovesa je vyjádřena společně slovesem a směrovým modifikátorem.

5.2 Východiska a metody srovnávacího výzkumu

Česká pohybová slovesa s předponami tvoří slova přes prefixovou slovo tvorbu, což je morfologický prostředek, zatímco čínská slovesa jsou slovesně-doplňkovou strukturou, což je prostředek syntaktický. Oba se liší strukturou, ale velmi podobným významem. Základní pohybové významy českých slovesných předpon jsou uvedeny v předchozí kapitole a základní významy čínských směrových sloves jsou představeny výše. Dále použiji česká pohybová slovesa s předponami a čínská struktura „sloveso + směrové sloveso“ (动趋结构/动趋式) jako výchozí body ke zkoumání podobností a rozdílů ve významu a použití mezi těmi dvěma.

5.2.1 Výchozí bod 1: Srovnání na základě pohybových sloves s předponami

Nejprve vybereme pohybová slovesa složená z *jít* (走) + prefixy jako příklady pro analýzu, jak je uvedeno v tabulce 1.

Tabulka 1: Pohybová slovesa s předponami

slovesné předpony	pohybová slovesa s předponami (např. <i>jít</i> 走)	odpovídající čínské struktury	Vysvětlí 动趋式 (struktura „sloveso + směrové sloveso“)?

do-	dojít	走进 (dojít)/走进去 (dojít dovnitř)	Ano
na-	najít	穿透 (proniknout), 进入 (vstoupit)	Ne
nad(e)-	nadejít	追上/赶上 (dohonit)	Ano
o-/ob(e)-	obejít	绕着...走 (jít kolem co), 散步 (projít se), 走开 (odejít/vyhnout se)	Ne
od(e)-	odejít	离开 (opustit), 走开 (odejít)	Ano
po-	pojít	死 (umřít)	Ne
pod(e)-	podejít	通过 (projít), 走过 (přejít)	Ano
pro-	projít	穿过 (projít), 经过 (přejít)	Ano
pře-	přejít	穿过 (projít), 走过 (přejít)	Ano
před(e)-	předejít	超过/越过 (předčít)	Ano
při-	přijít	走来 (přijít), 走进来 (přijít dovnitř)	Ano
roz(e)-	rozejít se	分开 (oddělit se), 走起 来 (začít jít)	Ano
s(e)-	sejít	走下去 (sejít dolů)	Ano
u-	ujít	行走 (chůzí se pohybovat)	Ne
v(e)-	vejít	走进 (dojít), 走进来 (přijít dovnitř)	Ano
vy-	vyjít	走出去 (vyjít ven), 离开 (odejít), 走上去 (vyjít nahoru)	Ano

vz(e)-	vzejít	引起 (vést), 产生 (vzniknout)	Ne
z(e)-	-	-	-
za-	zajít	离开 (odejít), 走去 (zajít si)	Ano

5.2.1.1 Analýza výsledků srovnání výchozího bodu 1

Jak ukazuje tabulka 1, většinu pohybových sloves s předponami lze vysvětlit pomocí odpovídajících struktur „sloveso + směrové sloveso“ v čínštině, pouze *najít*, *obejít*, *pojít*, *ujít*, *vzejít* nelze vyjádřit čínskou strukturou. Je třeba zdůraznit, že ačkoli *najít*, *obejít*, *ujít*, *vzejít* nemohou vyjádřit strukturou „sloveso + směrové sloveso“, lze je vysvětlit jinými slovesně-doplňkovými strukturami.

5.2.2 Výchozí bod 2: Srovnání na základě struktur „sloveso + směrové sloveso“ (动趋式/动趋结构):

Nyní analyzujeme podobnosti a rozdíly mezi těmi dvěma tím, že vezmeme čínskou strukturu jako výchozí bod, jak ukazuje tabulka 2.

Tabulka 2: Srovnání čínských a českých slovesných struktur

směrové modifikátory	struktury „sloveso + směrové sloveso“ (např. 走 <i>jít</i>)	Odpovídající česká slovesa/struktury (dokonavý vid)	Vysvětlí slovesa pohybu s předponami?
来 (sem)	走来 (přijít sem)	přijít	Ano
去 (tam)	走去 (zajít tam)	zajít	Ano
上 (nahoru)	走上 (jít nad čím), 走上来 (vyjít), 走上 去 (vyjít)	vyjít	Ano
下 (dolů)	走下 (podejít), 走下 来 (sejít), 走下去 (sejít)	podejít, sejít	Ano

回 (návrat)	走回 (jít zpátky), 走回来 (vrátit se), 走回去 (vrátit se)	jít zpátky, vrátit se	Ne
过 (přes)	走过 (přejít), 走过来 (přijít), 走过去 (přijít)	přejít, přijít	Ano
进 (dovnitř)	走进 (vejít), 走进来 (dojít), 走进去 (dojít)	vejít, dojít	Ano
出 (ven)	走出 (odejít), 走出来 (vyjít), 走出去 (vyjít)	vyjít, odejít	Ano
起 (vzhůru)	走起/走起来 (začít jít)	rozejít se	Ano
开 (otevřený)	走开 (odejít, obejít)	odejít, obejít	Ano

5.2.2.1 Analýza výsledků srovnání výchozího bodu 2

Z tabulky 2 je vidět, že většinu slovesných struktur v čínštině může vyjádřit českými předponovými slovesy, pouze skupinu „回“ (návrat) nelze vyjádřit předponovými slovesy. Je třeba zdůraznit, jednoduché slovesné struktury „走来“ (přijít sem) a „走去“ (zajít tam) vyjadřují opačné významy s ohledem na lokalitu mluvčího, ale výrazy „来“ a „去“ v ostatních složených slovesných strukturách znamenají totéž v češtině, například české výrazy „走上来“ a „走上去“ jsou oba *vyjít* a české výrazy „走进来“ a „走进去“ jsou oba *vejít* atd. Spojení směrového modifikátoru „起“ se slovesem „走“ nevyjadřuje směrový význam „vzhůru“, ale označuje změnu stavu, například „走起来“ znamená „začít jít“ (v tomto případě se také shoduje s českými pohybovými sloves *jet 驶, plavat 游, běžet 跑* a *vézt 运输 + 起来*). Jiné pohybové sloveso + 起 s významem „vzhůru“, např. „飞起/飞起来“ (vyletět). V čínštině se sloveso „走“ (jít) obvykle neshoduje s „开来“ (ustoupit odtud) a běžně používaná

struktura „sloveso + směrové sloveso“ „区分开来“ v češtině odpovídá „rozlišit“, což není pohybové sloveso s předponou.

Závěr

V předkládané bakalářské práci bylo dohromady analyzováno 11 základových bezpředponových pohybových sloves a 319 od nich odvozených pohybových sloves. Všechny popisy výše uvedených slov byly nalezeny v *Slovníku spisovné češtiny* Internetové jazykové příručky a *Příručním slovníku jazyka českého*. Cílem této analýzy bylo zjistit ve slovnících deriváty vytvořené od základních sloves pohybu.

Při analýze jsem vycházela z předpokladu, že způsob tvoření základních slovesných derivací pohybu je ustálený a pravidelný. Druhým předpokladem bylo, že derivovaná slovesa pohybu ukážou původní slovesný kořen, ale jejich významy a použití budou odlišné. Ve všech analyzovaných datech mělo použití předpony *s(e)* + formant *se* pro každé pohybové sloveso (kromě *plavat*) podobný význam, liší se pouze intenzitou pohybu a pomůckou k pohybu. Ale když jsem porovnála různé předpony ve stejném pohybovém slovesu, zjistila jsem, že odvozování pomocí různých předpon přineslo různé významy, z nichž část mohla příslušet ke směrovému významu, který nesla předpona samotná, a částečně byl důvodem rozšířený význam každé předpony (výjimkou je stále *plavat*). Stejně u slovesa *letět*, v několika dokonavých slovesech odvozených z předpon *se* často vyskytuje metafora pro rychlý pohyb. Základní slovesa *plavat* po přidání předpony *se* k odvození nového slovesa netvoří imperfektum, ostatní základní slovesa tvoří nedokonavá, a dokonce i násobená slovesa (zvl. *létat*).

Abych porovnála rozdíly mezi čínským 动趋式 (struktura „sloveso + směrový doplněk“) a českými pohybovými slovesy s předponami, použila jsem *Současný čínský slovník* (6. vydání) k analýze celkem 24 čínských směrových sloves. Při analýze jsem předpokládala, že významy vyjádřené čínskými strukturami „sloveso + směrový doplněk“ nebudou přesně odpovídat českým pohybovým slovesům s předponami. Obecně můžeme říct, že v rozsahu pohybového významu (základního významu) můžeme většinu sloves pohybu s předponami vyjádřit ve strukturách „sloveso + směrový doplněk“ a slovesné struktury lze v zásadě přeložit pomocí odpovídajících předponových sloves pohybu.

Cílem práce bylo odpovědět na otázky:

- I. Jaké mají deriváty vytvořené od základních sloves pohybu?
- II. Jak se modifikují původní významy v metaforických významech?
- III. Jaké jsou rozdíly mezi slovesy pohybu v češtině a v čínštině?

Všechna vybraná základová pohybová slovesa mohou tvořit nová dokonavá i nedokonavá pomocí předpony, některá nová slovesa nedokonavá odvozují pomocí přípony za účelem vytvoření iterativní slovesa. Formant se/si se zásadně přidává k základnímu slovesu pohybu s předponou. Kromě vyjasnění směru nové deriváty také upravují míru působení (velké/malé), fázi průběhu děje (počínací/končící/omezovací), podílnost, účinnosti, snahovosti. Přestože čeština a čínština mají odlišné jazykové stavby, česká pohybová slovesa s předponami a čínské 动趋式 (struktury „sloveso + směrový doplněk“) mají pravděpodobně stejný význam a často jsou navzájem ekvivalentní. Nicméně podobnosti a rozdíly mezi nimi můžeme nalézt pomocí srovnání, které pomůže zlepšit efektivitu výuky a přesnost vzájemného překladu sloves s předponami.

Anotace

Příjmení a jméno: He Yundi

Vysoká škola: Univerzita Palackého v Olomouci

Název fakulty a katedry: Filozofická fakulta, Katedra bohemistiky

Název práce: Slovesa pohybu v češtině: formální a sémantická analýza

Vedoucí práce: Mgr. Darina Hradilová, Ph.D.

Počet stran: 56

Počet příloh: 0

Počet znaků: 97 753

Počet titulů použité literatury: 11

Klíčová slova: slovesný vid, slovesné kategorie, odvozování sloves pohybu, derivovaná slovesa pohybu, česká slovesa pohybu, čínská směřová slovesa

Cílem práce je popsat vybraná slovesa pohybu v češtině, analyzovat jejich gramatické vlastnosti (zejména vid) a jejich významy, vyhledat ve slovníku deriváty vytvořené od základních sloves pohybu a popsat modifikace jejich významu a jejich užívání v metaforických významech. Způsob užívání analyzovaných sloves bude popsán pomocí Slovníku spisovné češtiny a pomocí Příručního slovníku jazyka českého.

The aim of the thesis is to describe selected verbs of movement in Czech, to analyze their grammatical properties (especially vid) and their meanings, to look for derivatives created from basic verbs of movement in the dictionary and to describe modifications of their meaning and their use in metaphorical meanings. The way of using the analyzed verbs: describe using the Dictionary of Literary Czech and the Handy Dictionary of the Czech Language.

Seznam použité literatury a internetových zdrojů

BAO, Guichuan (包桂川). Srovnávací studie ruských prefixových pohybových sloves a čínských 动趋式 (俄语带前缀运动动词与汉语动趋式的对比研究). *Srovnávací výzkum kulturní inovace* (《文化创新比较研究》). Čchung-čching: Jižní institut překladu a tlumočení Čchung-čching, Univerzita mezinárodních studií S'-čchuan, 2019, 4. s. 91-93.

CVRČEK, Václav. *Mluvnice současné češtiny. 1. Jak se píše a jak mluví*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2010.

ČAPEK, Karel. *Boží muka*. Praha: Nakladatelství Jan Otto, 1917.

DOKULIL, Miloš. *Mluvnice češtiny*. Vědecký redaktor Jan Petr. Díl. 1. Fonetika. Fonologie. Morfonologie a morfematika. Tvoření slov. Praha: Academia, 1986.

GREPL, Miroslav; KARLÍK, Petr. *Skladba spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.

HAVLOVÁ, Františka. Nechat někoho na holičkách. *Naše řeč* [online]. 1957, 40(3-4), s. 116-118. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4550>

Kolektiv autorů, Lingvistický ústav, Čínská akademie sociálních věd. *Současný čínský slovník (6. vydání)* (《现代汉语词典 (第6版)》). Šanghaj: Komerční tisk, 2012.

Kolektiv autorů. *Gramatika současné čínštiny*. Brno: Lingea s.r.o., 2018.

KOMÁREK, Miroslav; KOŘENSKÝ, Jan; PETR, Jan; VESELKOVÁ, Jarmila, kolektiv. *Mluvnice češtiny*. 1. vyd. Svazek 2: Tvarosloví. Praha: nakladatelství Československé akademie věd, 1986.

LU, Shuxiang (吕叔湘). Osm set slov současné čínštiny (《现代汉语八百词》). In: *Klíčové body současné čínské gramatiky* (现代汉语语法要点). Šanghaj: Komerční tisk, 1980.

Nový encyklopedický slovník češtiny [online]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/>

Příručním slovníkem jazyka českého [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Dostupné z: <https://psjc.ujc.cas.cz/>

Slovníku spisovné češtiny v Internetové jazykové příručce [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>